

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Gabriela Voreková

Legitimita conquisty Nového světa

Diplomová práce

Olomouc 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Legimitita conquisty Nového světa* zpracovala sama a uvedla v ní všechny použité zdroje.

V Olomouci 26. března 2011

Gabriela Voreková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala svému vedoucímu diplomové práce JUDr. et Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Gabriela Voreková

OBSAH

ÚVOD	6
1. OVLÁDÁNÍ NOVÉHO SVĚTA	8
1.1. Postupné ovládní nově objeveného kontinentu	8
1.2. Kolumbovy výpravy	9
1.3. Dobytní říše Aztéků a Inků	10
2. DĚLENÍ ÚZEMÍ	12
2.1. Dohody a papežské buly	12
2.2. Teokracie	15
2.3. Buly papeže Alexandra VI.	17
2.3.1. Obecná charakteristika	17
2.3.2. Inter Caetera mladší a Inter Caetera starší	17
3. TŘI ZÁKLADNÍ PRÁVNÍ PROSTŘEDKY CONQUISTY	20
3.1. Účast kastilské koruny na dobývání Nového světa	20
3.1.1. Kapitulace	20
3.1.2. Instrukce	22
3.1.3. Requerimiento	23
4. INDIÁNSKÁ OTÁZKA	25
4.1. Původní obyvatelstvo a jeho postavení v koloniální společnosti	25
4.2. Právní instituty určující postavení Indiánů	27
4.2.1. Encomienda a repartimiento	27
4.2.2. Corregimiento a mita	28
4.3. Dokumenty upravující postavení Indiánů	29
4.3.1. Zákony z Burgosu	29
4.3.2. Nové zákony	30
4.3.3. Recopilación de las Indias	30
4.3.4. Bula papeže Pavla II. O svobodě Indiánů	30
4.3.5. Ordenanzas Filipa II. jako tečka za conquistou	31
5. POJETÍ UČENCŮ O POSTAVENÍ INDIÁNŮ NOVÉHO SVĚTA	33
5.1. Počátky diskuzí a úvah o postavení Indiánů	33
5.2. Antón de Montesinos a jeho kritika conquistadorů	35
5.3. Bartolomé de Las Casas - z conquistadora největším obhájcem Indiánů	35
5.3.1. V roli ostrého kritika španělského vládce	36
5.3.2. V roli obhájce původního obyvatelstva	37
5.4. Juan Ginés de Sepúlveda a "valladolidská polemika"	38
5.5. Palacio Rubios - zastánce přirozeného otroctví	39
5.6. Francisco de Vitoria a jeho pojetí indiánské otázky	40
5.7. Srovnání názorů na postavení Indiánů	40

6. POJETÍ SPRAVEDLIVÉ VÁLKY VEDENÉ PROTI INDIÁNŮM	42
6.1. Palacio Rubios a jeho pojetí spravedlivé války	42
6.2. Francisco de Vitoria legitimacy conquesty a jeho pojetí spravedlivé války	42
6.2.1. Nelegitimní a legitimní důvody conquesty Nového světa	43
6.2.2. Jeho pojetí spravedlivé války	44
6.3. Spravedlivá válka podle Dominga de Sota	48
6.4. Luis de Molina a jeho pojetí spravedlivé války	49
6.5. Spravedlivá válka v pojetí Francisca Suáreze	50
7. ZHODNOCENÍ POUŽITÉ LITERATURY	53
ZÁVĚR	54
ZDROJE	57
ANOTACE	58
KLÍČOVÁ SLOVA	59

Úvod

Svou diplomovou prací na téma *Legimitita conquisty Nového světa* bych chtěla potencionálního čtenáře seznámit s problematikou dobývání Nového světa Španěly, protože je to podle mého názoru téma českými autory opomíjené, ale přesto velmi zajímavé a zároveň diskutabilní, na něž nelze jednoznačně odpovědět. V rámci své práce se proto pokusím přiblížit různé úhly pohledu na zvolenou problematiku, a to zejména prostřednictvím významných dobových polemik, které nám umožňují seznámit se s názory zastánců i odpůrců tehdejších řešení.

Ve své diplomové práci se ale také budu blíže zabývat také postavením domorodého obyvatelstva, které s tématem *conquisty* velmi úzce souvisí. Právě na této otázce lze příkladně představit, jaké bylo tehdejší vnímání lidských bytostí a že i v této „krvavé a násilné“ době byla do určité míry hájena lidská práva. Budu se zabývat nejen srovnáním názorů jednotlivých učenců na problematiku postavení domorodého obyvatelstva, ale také jejich pojetím spravedlivé války a jejich ospravedlňování války vedené Španěly. Pokusím se ukázat, na jakých základech Španělé stavěli své právo na Nový svět a proč si mysleli, že mohou vládnout původnímu obyvatelstvu podle jiných měřítek než svým poddaným v pevninském Španělsku, tj. je zotročovat, přivlastňovat si jejich majetek a v podstatě celou jejich zemi. Budu hledat odpověď na otázku, zda *conquista* Nového světa byla legitimní, a pokud nebyla, proč jí nebyla a podpořit její případnou nelegitimitu jednotlivými názory učenců té doby.

Práce obsahuje celkem 7 částí, které jsou členěny na kapitoly a podkapitoly. Na úvod každé části pro přehlednost stručně seznamuji čtenáře, čím se budu zabývat. První část je věnována ovládnutí Nového světa a kroky *conquisty*. Tato část je podle mého názoru nezbytná, aby byl čtenář uveden do situace a seznámil se tak s kroky *conquistadorů*, které byly později předmětem kritiky. Druhá část práce se věnuje již samotnému problému oprávněnosti Španělů na Nový svět, zejména smlouvám s Portugalskem a papežským bulám, které tvořily základ „legimity *conquisty* Nového světa“. Do této části jsem zařadila i zmínku o teokracii, která vysvětluje, odkud pramenila pravomoc papeže darovat nové země Katolickým králům. Ve třetí části práce čtenáře seznámím s účastí Koruny na *conquistě*, ve čtvrté části přistoupím k „indiánské otázce“ a přiblížení postavení původního obyvatelstva v Novém světě včetně

představení právních dokumentů pojednávajících o Indiánech. V páté části se budu podrobněji zabývat dobovými právními polemikami – na názorech tehdejších učenců se pokusím ukázat čtenářům jak ostrou kritiku, tak zarytou obhajobu conquisty a podrobování předkolumbovského obyvatelstva. Budu se věnovat zejména Bartolomé de Las Casasovi a jeho největšímu odpůrci Sepúlvedovi. V šesté části přistoupím k samotnému ospravedlňování války k samotnému ospravedlňování války vedené Španěly proti původním obyvatelům jednotlivými učiteli a jejich pojetím spravedlivé války, kde budu také na názorech Francisca Vitorii ukazovat legitimní a nelegitimní důvody dobytí Nového světa. V poslední sedmé části budu srovnávat dva hlavní zdroje, ze kterých jsem při zpracování diplomové práce čerpala.

A proč jsem si vybrala právě téma *legitimity conquisty Nového světa*? Zejména proto, že se jedná o velmi zajímavou kapitolu z dějin evropského (světového) právního myšlení a přitom to je téma, o kterém toho v České republice bylo napsáno velmi málo. Chtěla bych ho proto alespoň tímto způsobem případným čtenářům přiblížit. V neposlední řadě bylo důvodem také to, že je mi hispánský svět blízký a v budoucnu bych se jím chtěla ještě více zabývat a nějakým způsobem propojit studium práva a hispanistiky.

1. Ovládání Nového světa

V první části této práce budu čtenáři líčit historické momenty, které byly pro španělskou conquistu Nového světa klíčové. Myslím si, že je nutno tyto skutečnosti zmínit pro lepší pochopení celé conquisty a i období, ve kterém docházelo k rozhodným počínům pro její ospravedlnování. Budu se stručně zabývat Kolumbovými výpravami, rolí Katolických králů i dobytím říše Inků a Aztéků.

1.1. Postupné ovládání nově objeveného kontinentu

Rok 1492 byl zlomovým rokem pro tehdejší společnost. Byl to mezník, který bývá považován za konec středověku a počátek novověku. Byl to nejen rok, kdy byli z Iberského poloostrova vyhnáni po dlouhých staletí Arabové a bohužel i velké množství Židů, ale byl to především rok objevení Ameriky, přičemž tento čin s odstupem času zastínil vše ostatní. Byl to počátek španělské a portugalské kolonizace Latinské Ameriky, která trvala několik staletí. Byl to mezník historie, který Evropě přinesl bohatství a Španělsku slávu. Evropané poznali kávu, kakao, brambory nebo cukr, plodiny dnes samozřejmé, zato obyvatelstvo nového kontinentu zakusilo převážně útisk, útrapy či nové nemoci, které šamani neuměli léčit. Obyvatelé Nového světa – Indiáni, jak jsem jim díky původnímu názoru, že se doplulo do Indie, říkalo – přestali být svými pány. Ztratili právo rozhodovat o svém vyznání, právo obdělávat a rozhodovat o své půdě a o svém životě.

Kastilská koruna tak rozšířila svá území o obrovskou část světa. Ovládla Nový svět ve velice krátké době. Dokázala si podrobit tamní obyvatele, vytvořit koloniální správu a také rozšířit víru mezi obyvatelstvo, které bylo křesťanské víře tak vzdálené.¹

Vše začalo 3. srpna roku 1492, kdy janovský mořeplavec Kryštof Kolumbus pod záštitou kastilské koruny vyplul se svými třemi loděmi – Pintou, Ninou a Santa Marií vstříc novému kontinentu netušíc významu své plavby pro tehdejší známý i dosud neznámý svět. Jeho objevení Ameriky a následná španělská evangelizace a podrobování tamních obyvatel byla jednou z nejvíce diskutovaných právních otázek té doby. Jednalo se o otázku legitimacy dobývání Nového světa, tj. zda španělští a portugalští dobyvatelé měli právo usurpovat si tyto

¹ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 15.

země, zda měli právo podrobovat si obyvatele nových zemí – tzv. *Indios*. Názory se v tomto směru různí.

Hned na úvod považuji za důležité se alespoň stručně zmínit o postupném ovládnutí Nového světa Španěly. A také Portugalci, kteří v dobývání sehráli taktéž významnou roli.

1.2. Kolumbovy výpravy

Dne 14. října 1492 se po strastiplné cestě Kryštof Kolumbus vyloďuje na ostrově, který pojmenovává San Salvador, o pár dní později objevuje dnešní Kubu, které dává jméno Juana. Kolumbus byl přesvědčen, že doplul do Indie, proto tehdejší domorodé obyvatelstvo pojmenovává „*los Indios*“, přičemž tento výraz se pro pojmenování domorodců používá dodnes. Od kastilské koruny se mu dostává určitých oprávnění a úřadů, které smí v zemi vykonávat. Tato práva Isabela Kastilská převádí na Kolumba na základě významného dokumentu – Kapitulace ze Sante Fe z dubna 1492. Kolumbus tak získal titul Admirála Atlantského oceánu a všeho v něm se nacházejícího, dále mu byl udělen titul vice - krále a vládce všech v budoucnu objevených zemí. V lednu 1493 se ze své první objevné cesty vrací zpět do Kastilie. Roku 1494 se znovu vydává na již druhou výpravu, kdy objevuje dnešní Puerto Rico, kterému dává jméno San Juan. Indiáni ale nebyli jen pasivně přihlížející, bránili si to, co jim chtěl někdo cizí vzít. Jakmile se Kolumbus vrátil na ostrov La Española, našel ho vypálen spolu s mrtvými španělskými mořeplavci, kteří na ostrově zůstali. Na témže místě nechal postavit vesnici zvanou La Isabela, která byla ale opět Indiány zničena a vypálena. Kolumba to ale neodradilo a na ruinách La Isabela založil nejstarší město Nového světa – Santo Domingo. Už tehdy se ale začínají objevovat problémy: conquistadoři nenacházejí zlato ani stříbro, což byl jeden z hlavních důvodů, proč se na kontinent plavili. Také počasí dobyvatelům nebylo nakloněno – nehostinné a drsné klima, na které nebyli Španělé zvyklí, znesnadňovalo ovládnutí. Conquista byla stále ekonomicky náročnější, ale očekávaných cílů dosahováno stále nebylo. Kolumbus vyčerpan problémy, kterým v Novém světě musel čelit, se opět vrací do Španělska a vládu nad koloniemi přenechává svému bratrovi. Kryštof Kolumbus byl bezesporu výborný mořeplavec a kapitán, o to horší vládce. Je známo, že byl veliký snílek a idealista, že jel s určitou představou do nových zemí a od této představy se neodklonil ani ve chvíli, kdy poznal realitu, která byla tak jiná, než jakou on si vysnil. Do Nového světa se vrací až roku 1498, kdy už je zřejmá jeho neschopnost vládnout, taktéž se vyhrcoje situace s Indiány, kterou Kolumbus nebyl schopen řešit. Proto Katoličtí králové posílají do Nového světa comandadora Bobdilla, který posílá poraženého a zlomeného

Kolumba v mřížích do Španělska, kde je souzen a ztrácí svá práva, nevyjímaje titul více-krále nad novými zeměmi – tzv. *virrey de las tierras nuevas*.²

1.3. Dobyetí říše Aztéků a Inků

Jak jsem již zmínila dříve, hlavní roli v zámořských objevech sehrálo Španělsko a Portugalsko. „*Iberský poloostrov na dobytí a osídlování Nového světa byl připraven lépe než jiné evropské země. Vzhledem k bezprostřední návaznosti na reconquistu a na ideu svaté války přetrvávalo na poloostrově déle než jinde scholastické myšlení jako základna univerzální ideologie řešící veřejné i soukromé otázky. Od konce křížových výprav nebylo již nikde jinde v Evropě tak živé přesvědčení o boji za lepší svět a za světovou spravedlivou a jedinou správnou katolickou říši (jeden Bůh, jedna víra, jeden svět)*.“³

Mezi lety 1519 a 1567 se španělští conquistadoři zmocnili téměř celé Jižní a Střední Ameriky, včetně území od dnešní Floridy až po Kalifornii. Centrem conquisty byl ostrov La Española (zřejmě dnešní Haiti a Dominikánská republika), odkud vycházely výpravy krutých a nepřítliš vzdělaných, ale zároveň vítěčných dobyvatelů, kteří připravovali půdu pro následnou katolizaci nových zemí. Ve velice krátké době, tak Španělé získaly nadvládu nad obrovským územím.⁴

Na tomto místě si myslím, že je nezbytné se zmínit o dvou nejdůležitějších dobytelských expedicích – a to expedici Hernána Cortése, dobyvatele říše Aztéků a Francisca Pizzara, conquistadora říše Inků. Jednou z nejvýznamnějších dobytelských výprav byla výprava Hernána Cortése do mocné říše Aztéků. Aztécká říše tehdy dosahovala velkých rozměrů, sahala od hlavního města Tenochtitlánu až po území dnešního Hondurasu a Guatemaly. Španělský conquistador při dobývání využil pomoci podrobených indiánů – Tabasků (*los tabascos*), kteří mu darovali několik indiánských žen, mezi nimiž byla i Malinche, vzdělaná indiánka, která ovládala několik indiánských jazyků, mezi nimiž také

² CHALUPA, Jiří. *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1997, s. 38.

³ BARTEČEK, Ivo, KUNC, Jiří. *Dobyetí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 28.

⁴ CHALUPA, Jiří. *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1997, s. 38.

nahmátl, jazyk Aztéků, což bylo pro Cortése klíčové. Tato skutečnost bezesporu přispěla k jeho vítězství nad Aztéky. Odtud je také znám tzv. *malinchismus* – jako zvláštní způsob kooperace s nepřítelem. Další důležitou skutečností, díky níž se španělskému conquistadorovi podařilo dobýt mocnou říši, byla fascinace vládce Aztéků, Moctezumy II., mytologií. Věřil v příchod mužů bílé pleti, které seslal sám Bůh. Cortés se snažil podporovat tuto legendu, co mohl. Co mohl, také využíval nenávisti sousedních kmenů k Aztékům. V září 1519 Cortés zdolal aztécký odpor a vítězně vstoupil do Tenochtitlánu, kde zajal Moctezumu jako rukojmí a ponížený vládce tak nenašel jiné vhodnější řešení obtížné situace než prohlásit se španělským vazalem. Cortés nutil Aztékům křesťanskou víru, o které věděli pramálo, neváhal také zničit jejich nejvýznamnější náboženský symbol – *Templo Mayor*. Aztékové zde ukázala svou odhodlanost a vytrvalost bojovat až do samého konce. Cortés ale Aztéky nakonec poráží a vítězně roku 1521 vstupuje do Tenochtitlánu.⁵

Podrobení Španělům, ale nebylo dobrovolné, došlo k němu pod nátlakem, tudíž ho nelze považovat za uznání španělské vlády a tak oprávněnost Španělů na aztéckou říši. Zde je zřejmé, že úspěšnost Cortésovy výpravy z velké části spočívala na spolupráci s nepřáteli Aztéků, kterých kmen měl hodně, především díky své bojovnosti a usurpaci území svých sousedů, jak je známo. Také aztécká víra v příchod „bílého muže“ pomohla Španělům dostat se do jejich říše a následně si ji podrobit. Na tomto místě se jen ve stručnosti zmíním o další slavné španělské dobovatelské výpravě, a to dobytí bohaté incké říše. Její dobyvatel, Francisco Pizarro, využil občanské války mezi syny zemřelého Inky – Huáscara a Atahualpy. Po vylovení dobyvatelů totiž občanská válka vrcholila. Atahualpa zvítězil nad svým bratrem, kterého vsadil do vězení. Roku 1532 se tak utkal se španělským vojskem, aby s ním skoncoval. Pizarro ho ale zatkł, přičemž ale od něj přijal zlato a stříbro výměnou za svou svobodu. Atahualpa dodržel slovo, Pizarro ale vládci svobodu výměnou za zlato nedaroval. Odsoudil ho Atahualpu k smrti za vraždu svého bratra Huáscara. Pizarro se tak roku 1533 lstí zmocnil mocné incké říše. Bez boje se tak dostal do Cuzca a prohlásil se pánem země. Tak se impérium jedné z nejmocnějších předkolumbovských civilizací dostalo na několik staletí do rukou Španělů. Dobytím Cuzca byly dobovačné cíle Kastilské koruny ukončeny a Nový svět již v rukou dobyvatelů se tak dostával do fáze evangelizace země.⁶

⁵ CHALUPA, Jiří. *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1997, s. 42.

⁶ *Ibidem*, s. 43.

2. Dělení území

Ve druhé části své práce se budu věnovat smluvní úpravě nově objevených území mezi dvě mocnosti – Španělskem a Portugalskem, a to dohodami mezi samotnými státy, ale také papežskými bulami, které určovaly nároky jednotlivých mocností. S tím úzce souvisí teokracie – křesťanská teorie, na základě které bylo odvozováno právo papeže darovat jim toto území, což určitě stojí za zmínku.

Obecně lze říci, že papežové se k objevitelským cestám vyjadřovali už od poloviny patnáctého století. Týkaly se portugalských práv na tato dobytá území a znamenaly určitý projev důvěry v portugalské vládce, že nebudou rabovat tyto země pouze pro svůj prospěch, ale že budou šířit katolickou víru a pečovat o tamní obyvatele. Papež tak převedl na Portugalce právo tak na nově objevených územích výše uvedené uvádět v praxi. Stalo se tak právě bulami papeže Mikuláše V. *Cum diversas* z roku 1452 a *Romanus pontifex* z roku 1455.⁷

2.1. Dohody a papežské buly

Panství nad nově objevenými územími, a to i zeměmi objevenými před zlomovým rokem 1492, bylo nutno upravit. Zájem na úpravu těchto právních vztahů měly nejenom hlavy velmocí, které země objevili, ale také papež. Nadvládu nad určitým územím bylo tedy nutno nějakým způsobem upravit. A to prostřednictvím smluv mezi zúčastněnými státy a také pomocí papežských bul. Papež k tomuto uzákoňování nadvlády jedné mocnosti nad určitým územím a prohlášením závaznosti jeho požehnání využíval své pravomoci vydávat papežské buly, tj. určité slavnostní výnosy a rozhodnutí, které se týkaly důležitých právních aktů hlavy katolické církve. Tyto papežské buly měly obrovský význam. Sloužili jako ospravedlnění moci tehdejších velmocí ovládat objevená území a katolizovat jejich obyvatele, kteří o cizí víře neměli ponětí. Důležitou roli v tomto směru hrála bezesporu bula *Romanus Pontifex*, bula *Inter Caetera* i bula *Dum diversas*, které byly vydány před Kolumbovým objevením Ameriky roku 1492. Pro Portugalsko byla důležitá právě bula *Dum diversas* vydaná roku 1452, v níž papež Mikuláš V. dává portugalskému vládci práva podrobit si objevené nekřesťanské země a také právo nutit k víře domorodé obyvatelstvo těchto zemí.

⁷ KUNC, Jiří. *Kapitoly z dějin Latinské Ameriky*. Ostrava: Repronis, 1994, s. 30.

Roku 1455, tj. o 37let dříve než byl objeven Nový svět, papež Nikola V. ve své bule *Romanus Pontifex* dává Portugalcům právo dobývat jižní území od mysu Bojador a Num směrem na jih až po Indii. Tímto dokumentem jim zároveň dává oprávnění bojovat proti nepřátelům křesťanství a zakročit proti nim i jejich potomkům.⁸ Portugalci tak získali právo na dosud neznámé země. Papež Nikola V. jim tak daroval země, jejichž existence nebyla potvrzena.

*„Získat papežův souhlas nebylo jistě nutné z hlediska římského práva, ani z hlediska jeho tradiční kastilské konkretizace v zákoníku Alfonsa X. Moudrého Las Siete Partidas (tam se rozvíjelo jako plně dostačující právo držitele). Bylo však zapotřebí získat stejný projev důvěry a stejné pověření jako Portugalci“.*⁹

O důležitosti tohoto dokumentu není pochyb, ale daleko důležitější je o rok později vydaná bula *Inter Caetera*, kterou vydal papež Calixto III. Tento papežský výnos zakotvoval právo Portugalců na území rozkládající se od jižních území až po Indii, a to včetně územích budoucích. Ale nejenom Portugalsko hledalo oporu u papeže v otázce nově objevených území. Podporu hledali i Katoličtí králové. Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský hledali podporu Svatého stolce pro uznání nadvlády nad těmito zeměmi a to prostřednictvím postoupení těchto území. Kastilci díky svému úspěchu na Kanárských ostrovech bojovali s Portugalci o podíly v Atlantském oceánu. Dne 4. září 1479 podepsaly obě koruny, kastilská a portugalská, pakt zvaný jako Úmluva Alcaçovas – Toledo, který ukončil válku mezi oběma korunami. Portugalci se vzdali nároku Juany de Beltraneja na Kastilskou korunu a tím tak skončily mocenské boje a Katoličtí Králové se vzdali ostrovů a zemí nacházejících se jihovýchodně od linie vedoucí jižně od Kanárských ostrovů. Portugalci tak získali území, které zahrnovalo Guineu, africké pobřeží, Madeiru, Porto Santo, Azorské ostrovy a Mys Naděje, přičemž Kastilci získali Kanárské ostrovy. Papež Sixto IV. ratifikoval tento pakt prostřednictvím papežské buly *Aeterni Regis* vydané v červnu 1481 s tím, že text paktu platí jako rozhodnutí Svatého Stolce. Odtud také Katoličtí Králové považovali Atlantský oceán za

⁸ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 139.

⁹ BARTEČEK, Ivo, KUNC, Jiří. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 29.

své vlastnictví a darovali tak Kryštofu Kolumbovi titul admirála jmenovaného oceánu, vícekrále a vládce zemí, které objeví.¹⁰

Základním dokumentem, který rozděloval nadvládu kastilských a portugalských panovníků byla smlouva bula *Inter Caetera* ze 4. května 1493, která vytvořila demarkační linii rozdělující zájmové sféry Kastilců a Portugalců. Stanovila, že území na východ od osmatřicátého západního poledníku patří Portugalcům a území na západ od tohoto poledníku Kastilcům. O této zásadní bule se však podrobněji zmíním za chvíli. Zásadním v tomto směru byla smlouva z Tordesillas datovaná k 7. červnu 1494. Byly to necelé dva roky poté, kdy byl objeven Nový svět a vyvstala tak potřeba znovu upravit majetkové zájmy těchto dvou království. Nejenom Kastilci se podíleli na objevování Ameriky, jak jsem popsala výše, ale také Portugalci v tomto dobývání a objevování sehrály důležitou úlohu. Byl to Portugalec Álvares Cabral, kdo roku 1500 doplul k břehům Brazílie a novou zemi tak pokřtil jako zemi Pravého Kříže. Byl to Portugalec Magalhães, který objevil Tichý oceán a pokřtil ho díky klidným vodám, kterými plul. Byl to Portugalec Bartolomé Díaz, kdo objevil mys Dobré Naděje. Portugalci ale byli především kolonizátory Afriky než Latinské Ameriky, nad kterou držela prvenství Kastilie. Přesto ale Portugalci byly páni rozsáhlého území Brazílie, která zaujímala více jak třetinu rozlohy Latinské Ameriky. Smlouva z Tordesillas byla tak projevem konsensu obou stran, portugalské i kastilské o tom, jak si rozdělí nově objevená území. Po objevení Ameriky bylo nevyhnutelné, aby vládci Portugalska a Kastilie znovu jednali o otázce rozdělení jednotlivých. Jednání obou mocností vyústilo v podpis smlouvy z Tordesillas. Tato úmluva byla podepsána 7. června 1494 a potvrzena papežem Juliem II. v lednu 1506 bulou *Ea quae pro bono*. Tato smlouva byla především nápravou úmluvy z Alcaçovas, která zůstávala v platnosti. Pokud panovníci Portugalska a Kastilie mohli opravit předešlou úmluvu, nemohli tak učinit prostřednictvím buly *Aeterni Regis*, přičemž bylo nutné hledat nová papežská potvrzení. Hlavní závazky, které z této smlouvy plynuly, byly následující:

- Vytyčení demarkační linie od pólu k pólu 370 leguí západně od Mysu Naděje, kterým probíhala původní linií ve prospěch Portugalska.
- Portugalská nadvláda nad veškerými ostrovy a zeměmi, které byly objeveny na východ od této demarkační linie až do podpisu této smlouvy.

¹⁰ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 140.

- Kastilská nadvláda nad veškerými ostrovy a zeměmi, jejíž lodě se před 20. červnem nacházeli západně od linie 270 leguí.
- Povinnost informovat o objevech a případném vzájemném vydání objevených zemí podle demarkační linie 370 leguí.
- Povinnost deseti měsíčního předstihu odeslat karavely na společnou expedici z Kanárských ostrovů, aby stanovily tuto linii.¹¹

Smlouva tak stanovila, že země objevené na západ od této demarkační linie patří Španělsku, na východ Portugalsku a stanovila známou demarkační linii. Text smlouvy si ale každá ze stran vykládala podle svého. Sporným bylo i to, že míra „leguas“ byla vykládána a měřila se jinak v Portugalsku, jinak v Kastilii. Sporným bylo i to, kde přesně onen dělicí bod leží. Vedly se spory o to, zda je na východě nebo západě Kapverdských ostrovů. Ač smlouva závazně upravovala rozdělení Atlantského oceánu, beze sporů se to neobešlo.¹²

Tento pakt mezi mocnostmi uzavřel jejich trvající boje o nadvládu nad Atlantským oceánem. Smlouvou z Tordesillas tak kastilská koruna získala rozlehlá území Střední a Jižní Ameriky, včetně ostrůvků v Karibském moři a Atlantském oceánu. Smlouva byla nejen ztvrzením územního rozdělení objevených území a těch, co objevena budou, ale zaručila tak Isabele vládu nad Kastilií po smrti jejího bratrance Enriqueho IV., umožnila tak spojit obě velká království Iberského poloostrova – Kastilii v čele s Isabelou a Aragonii v čele s Ferdinandem. Byla tak základem pro sjednocení Španělska.¹³

2.2. Teokracie

Na tomto místě považuji za nezbytné se zmínit o tom, z čeho vycházela moc papeže, jak je možné, že papež měl takovou pravomoc přiřknout území určitému státu? Na základě čeho odvozuje svou moc rozhodovat o územích a o lidech tato území obývajících? Na základě čeho postupuje panovníkům nově objevené země?

Institut postoupení nebyl výmyslem španělských vládců, ale skutečnost, že právní úkon, kterým by papež mohl darovat země křesťanským princům, bylo uznáváno celou katolickou

¹¹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 143.

¹² Ibidem, s. 143.

¹³ Ibidem, s. 143.

církvi už od 13. století. Panoval názor, že jakmile se Kristus zmocnil přírody, byl uznán králem vesmíru a tímto momentem všichni princové ztratili svá práva vládnout nad zemí. Tato země tak byla postoupena Spasiteli, který za hlavu církve prohlásil sv. Petra a daroval mu oprávnění, která přešla na papeže jakožto nejvyššího zástupce boha na zemi. Tato doktrína bývá nazývána jako *doktrína nadvlády boha nad zemí prostřednictvím papeže jako nejvyššího zástupce boha na zemi*. Z toho vyplývá, že papež je pánem věřících i bezvěrců na základě pověření, které mu bylo uděleno Kristem. Má oprávnění vyznačovat a ukazovat směr spravedlnosti, vstupovat do všeho nadpozemského i světského, jmenovat a sesazovat panovníky, postupovat říše, je-li to v souladu s duševním a nadpozemským cílem církve. Teokracie je tak základ pro první vměšování papeže v Americe a papežské buly tak jediným a dostatečným důvodem pro *conquistu*.¹⁴

Toto byl tak základ, o který se opíral papež při udělování bul Katolickým králům. Tento názor, že papež je představitel Boha na zemi a má tak právo rozhodovat o světských věcech jako sesazování krále, ale i o přiřknutí území jedné zemi byl tak základní kámen, na němž papež i Katoličtí Králové stavěli oprávněnost *conquisty*.

Papež tak jako *dominus orbis* měl právo rozhodovat o víře Indiánů, o nově objevených územích, které svěřoval křesťanským panovníkům, aby tam šířili jedinou víru a ze svého postavení Boha na zemi tak tyto země panovníkům daroval (tzv. *donace*). S tím také podle mého názoru úzce souvisí skutečnost, že evangelizace Nového světa byla bezesporu hlavním cílem španělských dobyvatelů, protože to byl také zároveň jediný důvod, jak vůbec celou *conquistu* a celou španělskou kolonizaci ospravedlnit. Myslím si, ale že touha po majetku, moci a penězích byla v počáteční fázi *conquisty* tím hnacím motorem, proč podnikat tak nebezpečnou cestu. Spousta mužů – mladších synů tak plula za oceán, aby získala majetek. Ve Španělsku totiž dědil pouze nejstarší syn, dědil všechno otcův majetek i dům a na mladší bratry tak nezůstalo nic a tak byli nuceni vydobýt si majetek jinak. Tato zásada dědického práva tzv. *mayorazgo* platila ve Španělsku té doby. Počáteční cíl mořeplavců a *conquistadorů* se ale postupem času změnil. Cíl obohatit se změnil na cíl evangelizovat a šířit víru. A to asi právě proto, že zlato, stříbro ani jiným majetek nebyl. Využívali tak práci Indiánů, tamní půdu i přírodní zdroje, aby zbohatli. Využívání práce Indiánů -tzv. *encomienda*, která byla výrazem

¹⁴ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 140.

postavení Indiánů, resp. nečerných otroků. Encomiendě, která určitě stojí za delší zmínku, se budu věnovat v jedné z následujících částí své diplomové práce.

2.3. Buly papeže Alexandra VI.

Nyní se budu zabývat papežskými bulami, které tvořily základ, na kterém španělští vládci stavěli legitimitu conquisty Nového světa. Nejprve čtenáře seznámím s povahou donačních bul obecně a poté přistoupím ke dvěma nejdůležitějším – bule *Inter Caetera* zvaná mladší, kterou papež jmenoval Katolické krále neomezenými vládci nad novými zeměmi a demarkační bulou *Inter Caetera starší*, která zakotvila demarkační linii dělící Atlantský oceán mezi sféru španělskou a portugalskou.

2.3.1. Obecná charakteristika

Buly papeže Alexandra VI. známé jako alexandrijské buly je název pro soubor bul, kterými papež legitimizoval španělské dobytí Nového světa, Katolickým králům dal práva kolonizovat a evangelizovat toto území. Buly papeže Alexandra byly úspěšným zakončením snah Katolických Králů zaručit si nadvládu nad nově objevenými zeměmi a zároveň tak ospravedlnit a legitimovat svou moc v Novém světě a „odstavit“ tak portugalské vládce. Papež Alexandr VI. tak prostřednictvím tzv. darovacích bul daroval Katolickým Králům právo vykonávat svou moc nad obrovskou částí světa. Jistě nezanedbatelné při jeho rozhodování bylo to, že on sám byl španělského původu. Byl si moc dobře vědom toho, že Katoličtí Králové, ti co ze Španělska „vyhnali“ islám, aby nastolili jedinou povolenou a nejlepší víru, budou v nově objeveném kontinentu těmi nejlepšími šířiteli víry a vykonavateli evangelizace. Taky tomu tak bylo. Jejich nástupci nezapřeli to, že jsou potomci zarytých katolíků a stali se „šířiteli“ křesťanství v Novém světě. Alexandrijské buly měli kastilské koruně zaručit nadvládu nad Novým světem, legitimovat tak její moc a nemožnost jiných panovníků nárokovat si tyto země, přičemž jim zaručovala rovnost vůči Portugalskému království, které v té době bylo ještě součástí Španělska.¹⁵

2.3.2. Inter Caetera mladší a Inter Caetera starší

Dne 3. května 1493 papež vydal darovací bulu, která vstoupila do historie pod názvem *Inter Caetera*. Tuto donační bulu vydal po úsilí Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské o šíření víry, navrácení Granady do křesťanských rukou a Kolumbovu objevení nových zemí.

¹⁵ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 142.

Katolickým králům a jejich nástupcům v království kastilském daroval objevené ostrovy a země, které se rozkládali na západ včetně těch, co se teprve objeví, s tím, že nebudou patřit jinému křesťanskému vládci. Daroval jim tyto země s právy a privilegii, které již dříve daroval Portugalcům. Papež zdůrazňoval, aby pokračovali v šíření víry a evangelizovali tak obyvatele nových zemí. Uznal tak Katolické krále a jejich nástupce za pány jmenovaných zemí s širokou a neomezenou pravomocí a jurisdikcí, zakazující pod trestem exkomunikace *latae sententiae* jakékoli osobě vstoupit bez povolení monarchů na tuto půdu. Chtěla bych na tomto místě ale vyzdvihnout to, že papež touto bulou dal stejná práva a privilegia kastilské koruně jako dal Portugalcům bulami předešlými, tj. španělští vládci měli stejná oprávnění jako ti portugalské v Africe a Guinei. Tato bula ovšem neobsahovala žádnou dělicí linii, která by dělila území na španělské a portugalské. Tato bula taky uvalovala na kolonie zákaz obchodu s jinými zeměmi, bez povolení metropole, tj. kastilské koruny. Bula *Inter Caetera mladší* nejenže tedy dala Katolickým králům široká oprávnění týkající se Indií, jak byl Nový svět také nazýván, ale papež touto bulou dal Kastilii právo rozhodovat o obchodování s cizími státy a tak možnost řídit tok surovin, produkce i plodin proudící z Nového světa. Vedle širokých práv daných Isabele, Ferdinandovi a jejich potomkům, je zároveň také zavázal k povinnosti posílat do nově objevených území misionáře, aby tam šířili křesťanství.¹⁶

Tato bula byla co do významu a známosti zastíněna svou o den starší „sestrou“, bulou pojmenovanou taktéž *Inter Caetera* ze 4. května 1493. Byla to totiž právě ona, co jasně stanovila onu známou demarkační linii, která jasně určila práva Kastilců a Portugalců ve vztahu k objeveným územím. Kastilským panovníkům a jejich potomkům byly touto bulou postoupeny všechny ostrovy a pevné země, které již byly objeveny, včetně těch, které teprve objeveny budou, co se nacházejí nebo nacházet budou 100 leguů na západ od Azorských ostrovů a ostrovů Zeleného mysu, přičemž bylo stanoveno, že nebudou ovládnuty jiným křesťanským vládcem.¹⁷

Demarkační linie stanovená osmatřicátým západním poledníkem, tak dělila Atlantský oceán na dvě zájmové oblasti – kastilskou a portugalskou. Území již objevená i ta, co objevena teprve budou a nachází se východně od tohoto poledníku, budou patřit Portugalsku, ta na západ Kastilii. Názory a reakce na darovací buly papeže Alexandra VI. byly rozdílné.

¹⁶ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 142.

¹⁷ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 141.

Vzdělání právníci a církevní znalci dlouze během staletí psali o skutečném významu čtyř apoštolských dopisů z roku 1493, kterými papež Alexandr VI. provedl ono slavné darování.¹⁸

Toto byly otázky, které nedali spát většině vzdělavců tehdejšího Španělska. Určitě zde hráli roli také určité sympatie ke Katolickým králům. Papež Alexandr VI. byl sám Španěl, stejně jako Katoličtí králové. Byl katolík, stejně jako oni. A jeho velká úcta ke Katolickým králům zřejmě pramenila také ze skutečnosti, že to byli právě oni, co zbavili jeho Španělsko muslimů a Židů. Kdo by tam mohl být lepší šířitel křesťanství v nových územích? Pro ale bylo třeba vydat tyto darovací buly, aby Španělé mohli nerušeně šířit víru. Velký vliv Katolických králů na Svatý stolec byl až zarážející. Jak by pak bylo možné, aby již roku 1478 vydal bulu, která jim povolovala inkvizici a činit tak hrůzné činy, nad kterými kroutili hlavami i sami papežové? Jak je tedy možné, že i po pár letech „inkvizičního řádění“ papež vydává bulu, která ještě rozšířila pravomoc inkvizice i na aragonskou korunu? Zarážející je i to, jakou moc měli Katoličtí králové při vybírání svých biskupů a arcibiskupů! Jinde tato pravomoc náležela výlučně papeži, ve Španělsku ne. Proto se pak už v roce 1493 ani nezná tak zarážející, že papež svým oblíbeným vládcům daroval zámořské země a velkou moc nad Atlantským oceánem.

¹⁸ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 39.

3. Tři základní právní prostředky conquisty

V následující části své práce se budu věnovat participaci španělské koruny na conquisté a to především prostřednictvím její právní úpravy třemi zásadními dokumenty a to kapitulacemi, instrukcemi a tzv. požadavky. Právě těmito dokumenty si chtělo Španělsko udržet kontrolu nad situací v Novém světě. Tato část je podle mého názoru zajímavá také tím, že se zde ukazuje, že Koruna chtěla mít z Nového světa velký prospěch za minimální výdaje na jeho dosáhnutí.

3.1. Účast kastilské koruny na dobývání Nového světa

Od roku 1495 bylo dobývání a prozkoumávání Ameriky čistě soukromou záležitostí uskutečňovanou a financovanou soukromými osobami. Tito soukromníci ale jednali ve jménu Koruny a s jejím zmocněním. Proto má také proces dobývání Nového světa veřejně – soukromý charakter. Pokud pomineme první tři Kolumbovy výpravy a výpravy například Magallanese, které mají státní nebo královský charakter, ty ostatní byly výlučně iniciovány z vlastního podnětu. Koruna se podílela jen občas na výdajích, které dobyvatelé měli, ale vždy se podílela na jimi získaném prospěchu a zisku. Koruna si pro sebe nechávala dvacet procent veškerého zisku z Nového světa. Zasažovala do procesu dobývání především uspořádáním tohoto procesu a to v souladu s třemi prostředky conquisty, kterými jsou kapitulace, instrukce a požadavky.¹⁹

3.1.1. Kapitulace

Kapitulace je dokument, v němž se král a soukromníci proudící do Nového světa dohodli na podmínkách conquisty. Král, osoba, nebo instituce, které povoluje navrhovanou výpravu, ukládá kapitulantovi (ten, který se do Nového světa vydává) určité povinnosti. Kapitulant tak kromě toho, že uhradí veškeré náklady své výpravy, musel zaručit, že objevené země budou spadat pod svrchovanou moc Koruny, že bude podporovat evangelizaci, založí osady, dodrží termíny a další dohodnuté povinnosti. Jako protislužbu Koruna poskytovala povolení pro výpravu a i řadu politických a ekonomických povolení jako například vlastnictví zemí, výběr daňových poplatků, rozdělení kořisti (Koruna získávala pětinu), tj. poskytovala všechny podmínky pro úspěšnou výpravu. Bylo zřejmé, že Koruna nic neriskovala, a stávalo

¹⁹ LAVIANA CUETOS, María Luisa. *La América española, 1492-1898*, Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996, s. 37.

se i to, že občas neplnila svou část úmluvy, která nebyla smlouvou veřejného práva, ale smlouvou podepsanou mezi nerovnými stranami.²⁰

Kapitulace je zvláštní právní akt smluvního charakteru, ve kterém se specifikují podmínky dohodnuté stranami. Jsou dány veřejnou povahou – Korunou jako jedním ze subjektů a předmětem, kterého se týkají. Z části mají charakter veřejného práva a výkonu suverenity, která se postupuje. Mají také soukromou povahu danou dalším subjektem – soukromými osobami. Přičemž z části tyto kapitulace pojednávají o příspěvcích na toto výnosné podnikání a zisku z něho. Co se toho týče, povolení je nejtypičtějším nepřímým správním předpisem veřejné správy. V takovém povolení správa svěřuje hospodaření s určitou službou soukromé osobě, která na sebe přebírá ekonomické riziko takového podnikání. Kapitulace jsou dokumenty, které bývali podepsáni monarchou nebo jeho zástupci jako byli Rada pro Indie (*Consejo de Indias*), Dům pro obchod s Indiemi (*Casa de Contractación*) sídlící v Seville, Královský soud nebo místokrálové a další. Soukromá osoba na sebe tak převzala úkol vést objevnou a dobovačnou expedici a zároveň také na svá bedra přebrala osídlování, jednání s černými otroky, ale také vykořisťování těchto zemí a samozřejmě již zmíněné riziko případného neúspěchu. Základním znakem kapitulací je ovšem to, že Koruna se zříká případného rizika, přičemž toto riziko přebírá soukromá osoba od státu odlišná. Na základě kapitulací se ve prospěch jednotlivce postupuje výkon úlohy související s veřejným pořádkem, který by jinak připadal Koruně. Jedním ze základních prvků takových kapitulací je oprávnění udělené jednotlivci, aby uskutečnil a dovedl do konce úkol, o který se jedná. Uvádí se v ní povinnosti, které na sebe jednotlivec přebírá, které většinou spočívají ve lhůtě, do jaké musí být úkol splněn. Spočívají také v převzetí nákladů, v dispozici s určitými materiálními statky a v osídlování objevených území. Povinnosti se také vážou k dopravě kněží na místo a ke konzultaci svých rozhodnutí s nimi. V kapitulacích se také stanovovalo určité ručení za to, že výše jmenované povinnosti budou splněny, přičemž tyto záruky mohou být Korunou vymáhány.²¹

Španělská koruna tak získávala majetek i rozsáhlá území, aniž by sama do výprav a správy nějak zásadně investovala. Nový svět se tedy musel „uživit“ sám a ještě platit své metropoli nemalé peníze získané především díky vykořisťování domorodých obyvatel. Nový

²⁰ LAVIANA CUETOS, María Luisa. *La América española, 1492-1898*, Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996, s. 37.

²¹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 199.

svět byl tak především zdrojem zisků pro Korunu. Habsburští panovníci hojně využívali peněz, které přitekly z Indií, aby mohli investovat do nákladných dobovačných válek s dalšími evropskými mocnostmi. Jak je známo, Španělsko mělo obrovský potenciál, mělo možnost udržet si postavení světové velmoci, jako za vlády Katolických králů a Karla V. Jejich nástupci ale tohoto potenciálu bohužel nevyužili.

Vraťme se ale nyní opět ke snahám španělské koruny ospravedlnit svou moc nad novými zeměmi a prostředky, které vydala za účelem participovat na procesu dobývání, zřejmě s cílem zaručit si jak dohled nad majetkovými vztahy a poměry v zemích, ale také především politickou moc, protože už od počátků španělské nadvlády se objevovali tendence vyhnat tyto „samozvané návštěvníky“, kteří se velmi rychle sami jmenovali majiteli a vládci „země Indiánů“. Je zřejmé a logické, že papež musel vydat donační buly ve prospěch Katolických králů. Je logické, že tato území „nedaroval“ obyvatelům - pohanům, co na něm žili. Papež tak musel oficiálně povolit nadvládu jediné mocnosti – katolickému Španělsku vedenému královnou, která zbavila svou zem nepřátel víry – muslimů a Židů. Kdo by také byl lepším šířitelem víry v Novém světě než tato zbožná královna a její potomci.

3.1.2. Instrukce

Dalším důležitým právním prostředkem conquisty byly tzv. instrukce (*instrucciones*). Na rozdíl od výše zmíněných kapitulací se jednalo o dokument, kterým Koruna požadovala sjednotit dobovatelské výpravy a zároveň zbrzdit extrémní svobodu, kterou v této conquisté měli náčelníci a vojsko. Jednalo se jednak o obecné instrukce platné pro celé Indie a také další instrukce místní nebo speciální povahy, které se týkala jen určité výpravy. Měly tak spíše charakter dodatečného nařízení té dané instrukce. Od roku 1526 se postupně sjednocovaly, až byly uzákoněny v městských nařízeních z roku 1573. Jsou považovány za regulující normu conquisty. Jsou považovány také za obecné velmi obšírné směrnice, kterým se velitel každé výpravy musel podřídít. Tyto čím dál podrobnější normy se vztahovaly například na přidělování velení určitému veliteli, přičemž tento velitel měl zároveň soudní i trestní pravomoci. Dále se tyto podrobné normy vztahovaly i na povinnosti související s velením jako například střežení zbraní nebo provádění kontrol; na převzetí vlastnictví a to s co největší slávou a pozdvižením; na přátelské vztahy s Indiány a jejich evangelizaci; na informace o

dobytých zemích nebo se vztahovaly na vedení vojska, což zahrnovalo například odvrácení kletby nebo zabránění konkubinátu.²²

3.1.3. Requerimiento

Jednalo se o dokument, který pouze rozvíjel jeden z bodů obsažených v kapitulacích a instrukcích: převzetí vlastnictví nově objevených zemí doprovázené uznáním vazalství ze strany tamních obyvatel, kterýmž proto bylo nezbytné sdělit novou víru a žádat, aby uznali španělskou nadvládu, přičemž v opačném případě budou nuceni podrobit se Španělům silou. *Requerimiento* jako následek polemiky Rady konané roku 1512 v Burgosu o legitimitě boje proti Indiánům, bylo o rok později sepsáno jako formální akt právníkem Juanem López de Palacio Rubiosem. Bylo tak dosaženo textu, který zasahující do stvoření světa vysvětluje Indiánům, že musí akceptovat svrchovanost krále, kterému byly tyto země papežem darovány. Indiáni ale tento poněkud složitý dokument nechápali. A to ani tehdy, když byli roku 1526 ustanoveni jeho vykládači. Ač slavné *requerimiento* usilovalo být ospravedlněním conquisty, nestalo se ničím jiným než překvapivou přehlídkou rádobý zákonnosti a cynismu. Samotní Indiáni jsou zde představováni jako vinící conquisty; uvádí se v nich mj. „že veškerá úmrtí a škody, které byly neustále větší, byly jejich vinnou, nikoli Jeho Výsosti, ani mou, ani pánů, kteří se mnou přišli“.²³

Requerimiento ze široka Indiánům vysvětlovalo existenci jediného Boha, papeže jako jeho jediného představitele na Zemi, darování Katolickým Králům, jejich právo okupovat Indie, povinnost Indiánů podrobit se nejvyšší královské moci a vzít za svou víru v Krista. Mělo být čteno Indiánům předtím, než proti nim byla zahájena válka, aby tak měli možnost dobrovolně přijmout svou situaci. Naopak ten samý text stanovoval, že proti nim bude vedena válka, budou jim odebrány veškeré majetky, budou zatýkáni jejich lidé, ženy a děti, kteří budou zotročováni. Ač Indiáni nechápali jeho obsah, přesto sloužil tento dokument jako jakýsi utišovač svědomí panovníků a dovoloval tak pokračovat v conquistě.²⁴

Requerimiento tedy bohužel bylo jen jakýmsi formálním aktem, který měl vysvětlit Indiánům, že se musejí podrobit, že jiná možnost zde není. Tento dokument měl veliký

²² LAVIANA CUETOS, María Luisa, *La América española, 1492-1898*. Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996, s. 37.

²³ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 38.

²⁴Ibidem, s. 150.

význam pro Španěly, kteří tak ospravedlnili svou moc nad Indiemi a považovali se zřejmě za spravedlivé a správné, že to takto Indiánům sdělili. Zřejmě si mysleli, že to byl jakýsi projev jejich dobré vůle, že vůbec sdělili Indiánům jako podrobeným, jaká je jejich situace. Je zřejmé, že *requerimiento* nic nezměnilo. Ani změnit nemohlo, když nebylo pochopeno. Tak Indiáni z *requerimienta* vyšly jako ti podrobení a Španělé jako spravedliví vítězové, kteří svým vazalům „férově“ sdělili jejich podmínky a situaci.

Requerimiento bylo bezesporu zásadním dokumentem, který ospravedlňoval a legitimizoval podrobování Indiánů a obecně i celou conquistu. Základní názor, že jedni jsou zrozeni k tomu, aby sloužili druhým, se tak stal jedním ze základních kamenů legitimizace conquisty. Španělé přišli do Nového světa, kde vystupovali jako ti mocnější, ti šířitelé víry a vzdělanosti, za což mají právo zotročovat tamní obyvatelstvo. Bylo zásadní i v tom směru, že tento dokument přiznal to, že Indiáni jsou lidé a ne zvířata, což lze vyčíst ze skutečnosti, že Indiánům byla oznámena nutnost podrobení a jejich postavení otroků. Myslím si, že právě toto je největší význam dokumentu. Ani ne tak to, že si Španělé sami sobě „vyčistili“ svědomí tímto počinem, rádo by „férovým“ oznámením situace a budoucího postupu proti Indiánům, což by se dalo přirovnat k jakémusi „přečtení základních práv před zadržením“.

4. Indiánská otázka

V následující části bych chtěla čtenáře seznámit s diskutovanou otázkou té doby, a to postavením Indiánů v Novém světě a s jejich zacházením, které bylo kritizováno nejedním učencem. Mezi nimiž ale bezesporu vyčnívá jméno Bartolomé de Las Casas a Juan Ginés de Sepúlveda a jejich známá valladolidská polemika. Polemiky učenců o postavení domorodců výrazně podlomovaly legitimitu dobytí Nového světa. Budu se ale také zabývat vztahy Španělů k původním obyvatelům a jejich úpravou samotnou Korunou, především pomocí institutů *corregimiento*, *encomienda*, *repartimiento* a *mita* a také dokumentům o jejich postavení.

4.1. Původní obyvatelstvo a jeho postavení v koloniální společnosti

„Jsou tito tvorové, ty překrásné a hravé dívky, tak ochotné k lásce i výměně zlata za zrcátka, lidé schopní ctnosti i hříchu, nebo živočichové bez duše?“ Tak se ptá známý český historik Bohumil Baďura, kterého citují ve své knize *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky* Ivo Barteček a Ivo Kunc.²⁵ Z této jedné otázky lze mnohé vyvodit. Lze vyčíst, jací Indiáni mohli být? Byli to zřejmě lidé čistí, neposkrvnění honbou za bohatstvím, slávou a penězi. Lidé důvěřiví, kteří věřili v dobro bílých mužů, kteří přicházeli do jejich světa. Byli to lidé, kteří měli vlastní tradice, vlastní pojetí světa a života, vlastní nepsané pravidla i vlastní zemi, kde žili. Indiáni zřejmě byli zprvu optimističtí tvorové, kteří mysleli, že příchodem bílého muže přichází něco nového a dobrého. S prvním se v tom špatném slova smyslu příliš nemýlili. Byli to lidé čistí, nezasáhnutí civilizací a její špatnou tvář. Byli to ale také lidé, kteří si uměli hájit svou zemi, jakmile poznali, že úmysly dobyvatelů nejsou tak čisté a nezištné jak si zprvu mysleli.

Již královna Isabela Kastilská se stala první obhájkyní Indiánů. Došla k závěru, že jsou vybaveni všemi atributy duše – pamětí, rozumem i vůlí, a tudíž je nemožné je zotročovat a také je prohlásila za poddané kastilské koruny. Tento svůj názor zakotvila královskou cedulí z 20. června 1500, která zakazovala otrokářské praktiky v koloniích. Bez práce Indiánů v koloniích se ale nešlo obejít, tak Isabela roku 1503 ve svých výnosech vyhlásila, že Indiáni

²⁵ BARTEČEK, Ivo, KUNC, Jiří. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 38.

jsou svobodní s výjimkou antilských Karibů, kteří byli považováni za Kanibaly. Zároveň byly povoleny nucené práce všech Indiánů, ale pouze v rozumné míře, bez vykořisťování. Koruna ve zvláštním dodatku prikazovala, aby byly indiánské vesnice a školy usazovány blízko dolů se zlatem, přičemž také uložil, že musí být postaráno o co nejvyšší výnos z těchto dolů. Rok 1503 byl také prvním rokem, kdy se poprvé začalo mluvit o „indiánské otázce“. V této fázi už je ale blízko k nastolení tradičních institutů jako je *encomienda* (institut svěřeni) nebo *repartimiento* (institut rozdělení).²⁶ Tak se tedy proměňovala zprvu indiánská svoboda na vykořisťování, útlak a využívání práce původních obyvatel pro obohacení Španělů. Již zmíněné instituty *encomienda* a *repartimiento* se spolu s instituty *corregimiento* a nucených prací (tzv. *mita*) staly na straně jedné základem vykořisťování a útlaku Indiánů, a na straně druhé zdrojem pracovní síly pro hrabivé Španěly.

Sám Kryštof Kolumbus tvrdil, že dobyvatelé mohou dát Indiánům špatný příklad, což může překážet při jejich konverzi. Kolumbus také tvrdil, že velice široce pojatá bula Alexandra VI. poskytnutá Katolickým králům pro dobývání nových zemí, nevěnuje pozornost tomu, že noví lidé (myšleno Indiáni) mohou být předmětem týrání a špatného zacházení.²⁷

Co se týče indiánské otázky, klíčovou byl koncil, který se sešel roku 1512 v Burgosu. Základní postoj byl vyjádřen právníkem Palacio Rubiosem, který zastával názor, že španělský panovník vlastní Nový svět na základě papežské donace a že Indiáni se musí Španělům podrobit, přičemž k tomuto podrobení má dojít poklidnou cestou a Indiáni se tak musí podrobit dobrovolně. Dalším názorem, o který se rada v Burgosu opírala, byla Aristotelova koncepce „servi a natura“, která vychází z přirozeného práva a tvrdí, že člověk je určen k sloužení od narození. Tato radikální teorie skvěle nahrávala právě encomendantům. Palacio Rubios dále tvrdil, že se proti Indiánům může vést tzv. spravedlivá válka (*guerra justa*), jestliže se podrobit nemíní.²⁸ Svůj postoj k indiánské otázce zaujal i významný teolog a právník Francisco de Vitoria a tvrdil, že pohanství Indiánů a jejich hříchy vůči přírodě jich nezabavují lidských vlastností, svobody, ani statků. To bylo ale až v roce 1539.²⁹

²⁶ BARTEČEK, Ivo, KUNC, Jiří. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouci, 2008, s. 39

²⁷ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 38.

²⁸ WITTMAN, Tibor. *Historia de América Latina*. Budapest: Imprenta Athenaeum, 1980, s. 70.

²⁹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 156.

Vraťme se nyní o pár let dříve. Rok 1512 nebyl prvním rokem, kdy se začalo diskutovat o legitimitě conquisty Nového světa. První diskuze o základech pro španělskou nadvládu v Americe se datují k roku 1503. Zúčastnili se jich všichni členové královské rady, tak jako další vzdělanci, teologové a kanonisté. Po náležitém zvážení buly Alexandra VI. a dalších právních dokumentů, za účasti biskupa sevillského a s jeho souhlasem, se dohodli na tom, že Indiáni musí sloužit Španělům a že je to ve shodě s božským i světským zákonem. Tak bylo poddané postavení Indiánů odsouhlaseno nejenom samotnou kastilskou korunou, ale i nejvzdělanějšími právníky a teology té doby.³⁰

4.2. Právní instituty určující postavení Indiánů

V této kapitole čtenáře blíže seznámím s instituty, které odrážely postavení původních obyvatel i dobyvatelů a jejich vzájemné vztahy (jednalo se především o *encomienda*, *repartimiento*, *corregimiento* a *mitu – práci v dolech*).

V 16. - 18. století byli prototypem Španěla v Americe conquistador a osoba oprávněná z *encomiendy* - encomendant. Ovšem ne každý encomendant byl conquistador a naopak. Oprávněná osoba (encomendant) tak získala vrchnostenskou pozici projevující se buď jako *encomienda* (institut svěření) nebo jako *repartimiento* (institut rozdělení).³¹

4.2.1. Encomienda a repartimiento

Encomienda byl právní institut založený na tom, že půda v Novém světě byla přidělována jednotlivým pánům spolu s Indiány, kteří ji osídlovali. „*Teoreticky se jednalo o odměnu a čestný úkol zasloužilým osobám – o právo jakéhosi patronátu nad domorodým obyvatelstvem v okolí s povinností pečovat o výchovu a vzdělání, ochraňovat osoby i majetek a jako protislužbu za ochranu vybírat daně nebo ekvivalent v práci.*“³²

Dalším nástrojem podrobování domorodých obyvatel bylo *repartimiento*. Jeho podstatou bylo rozdělení země spolu s obyvateli, co na ní žili, mezi conquistadory. Bylo zřízeno zřejmě za účelem „půjčení“ osobních služeb domorodců před uvedením systému *encomiend*.³³ Tento institut rozdělení fungoval na nátlaku vyvíjeném vůči Indiánům,

³⁰ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 37.

³¹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 200.

³² BARTEČEK, Ivo, KUNC, Jiří. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouci, 2008, s. 39.

³³ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 200.

týdenním střídání a nízké odměně v souladu se sazebníkem vydaným Korunou. *Repartimiento* bylo legalizováno 20. prosince 1503, kdy Isabela Katolická uznala rozdělování Indiánů a jejich nezbytnou práci s tím, že nastolila povinnost platit jim plat a tak zdůraznila jejich postavení svobodných lidí, ne otroků. Tímto tak uznala státní donucení k práci Indiánů, v protikladu k dřívějšímu režimu smluv nenucených námezdních prací. Tak práce zůstala pod úředním dozorem a obranou a výše odměny byla určena státem. Právní úprava *repartimienta* pokračovala i nadále, kdy 3. května 1509 byla Ferdinandem Aragonským vydána instrukce, která potvrzovala tu z roku 1503. V únoru téhož roku král vydal listinu, která upravovala nové rozdělování Indiánů. Úředníkům a starostům přidělovala k rozdělení sto Indiánů, ženatým pánům 80 Indiánů, ženatým zbrojnošům 60 Indiánů a ženatým sedlákům dávala k rozdělení 30 Indiánů. Koruna tak vydělávala, protože takto obdarovaní museli Koruně každý rok odvádět zlato za to, že jim Indiány „darovala“. Přičemž takto obdarovaní měli povinnost Indiány vzdělávat a evangelizovat. Téhož roku, roku 1509, bylo také ustanoveno, že ten samý Španěl nemůže využívat služeb Indiánů po celý život, ale pouze po dobu dvou nebo tří let s tím, že služebníci pak přejdou k jinému pánu, aby mu sloužili, a tak se zmodernizovala *encomienda*. Zvláštní důraz se tak kladlo na to, že Indiáni jsou právně svobodní v porovnání s otroky, jejichž pán je může prodávat a že otroci nemají právo na majetek. Nicméně tato rozdílnost nepřestávala mít jen formální charakter. Tak jako porobení Indiáni tak i svobodní lidé vykonávali tytéž práce. Ferdinand Aragonský v listopadu 1509 schválil, aby rozdělení Indiáni zůstávali v rukou téhož Španěla, jen když se určitou dobu obnovuje osvědčení pro rozdělení. Podle Silvia Zavala v důsledku užitečnosti a nezbytnosti tohoto institutu pro Korunu i soukromé osoby, byl tento institut v rozkvětu. Díky „rozděleným“ Indiánům vzkvétaly statky, chovy dobytka, pole i doly Španělů. Král vybíral daně a z *repartimienta* dával platy hlavním soudcům a úředníkům Indií a dokonce podporoval osoby ve Španělsku.³⁴

Repartimiento i *encomienda* se tak staly jedněmi ze základních nástrojů, jak si Indiány podrobit, využívat jejich práce ke svému prospěchu, obohacení a plnění evangelizačního účelu.

4.2.2. Corregimiento a mita

Dalším z nástrojů jak si podrobit Indiány a zároveň obohatit sebe i Korunu, byl institut *corregimienta*, které se dá volně přeložit jako institut purkmistrovství. Spočívá v tom, že Indiáni byli umístěni na určité území a nuceni pod španělskou autoritou – purkmistrem

³⁴ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 203.

pracovat a zároveň kupovat často nepotřebné a hlavně předražené věci v obchodech, které provozoval *corregidor* – purkmistr, jejich pán.³⁵

Další známou institucí byly tzv. *mitas*, což byla polootrokářská instituce nucených prací v dolech. Byly rozšířeny zejména na území Peru. Indiáni tak museli pracovat za velmi špatných podmínek v dolech jeden týden, který jim byl placen, kdežto další dva týdny měli volno, nepracovali, ale také nepobírali plat, což bylo příčinou hladu, nemoci a velké chudoby těchto horníků – *los mitayos*.³⁶

4.3. Dokumenty upravující postavení Indiánů

V této části své práce se stručně zmíním a čtenáře seznámím s nejdůležitějšími dokumenty právního charakteru, které upravují postavení domorodého obyvatelstva v Indiích. Budu se zmiňovat o Zákonech z Burgosu, o Nových zákonech, kde podtrhnu jejich základní myšlenku o postavení Indiánů, o „indiánském kodexu“ *Recopilación de Leyes de las Indias* a *Ordenanzas* Filipa II., ale také o bule papeže Pavla III. *O svobodě Indiánů* z roku 1537.

4.3.1. Zákony z Burgosu (*Leyes de Burgos*)

Nyní bych zmínila pár slov o koncilu resp. radě, která se sešla na popud Ferdinanda Aragonského roku 1512 v Burgosu. Mezi nejvýznamnější teology a právníky, kteří se koncilu zúčastnili, byli kněží Montesinos, Tomás Durán, Matías de Paz, Pedro Covarrubias, biskup valencijská, právník Santiago y Sosa nebo Juan Rodríguez de Fonseca a již zmíněný Palacio Rubios, který se díky svému *requirimentu* stal ústřední postavou koncilu. Výstupem koncilu bylo sedm následujících bodů: král musí svědomitě vládnout, tak aby Indiáni konvertovali ke křesťanské víře a zároveň poslat do nových zemí preláty a šířitele víry, tak jak nařizoval ve svých bulách papež; Indiáni jsou poddaní krále, nikoli jeho otroci; ačkoliv by se Indiánům měla uložit daň, musí být vzato do úvahy, že nemají majetek, aby ji mohli platit; Indiáni by se měli věnovat jak tělesnému tak duševnímu cvičení, aby znovu nepropadli modlářství; aby Indiáni nepropadli zahálce, je správné, aby král svěřil dohled nad nimi Španělům správného smýšlení a zvyků, aby je učili katolické víře a mravnosti, přičemž takovou osobou mohla být pouze osoba spolehlivá; tyto pověřené osoby byly povinny Indiánům poskytovat dostatečnou výživu a zmírnit pracovní zátěž, aby neupadali do zoufalství a nezošklivili si křesťanskou

³⁵ CHALUPA, Jiří. *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1997, s. 51.

³⁶ *Ibidem*, 1997, s. 51.

víru; král byl povinen Indiánům poskytnout odměnu za práci a odevzdat jim obydlí a zacházet s nimi jako se svobodnými lidmi a ne jako s otroky.³⁷

4.3.2. Nové zákony (*Leyes Nuevas*)

Nové zákony nelze směřovat s koncilem v Burgosu, resp. s body na něm formulovanými roku 1512. Nové zákony jsou datovány až k roku 1542. Co se jich týče, vztahovaly se především na úpravu základních vládních institucí v Indiích, upravovaly obecně postavení Indiánů, zakotvila se jejich svoboda a nemožnost je z jakéhokoliv důvodu zotročovat. Nové zákony byly zásadní také tím, že stanovovaly nemožnost zdědit již známé encomiendy, což ale vyvolalo v Peru velké nepokoje encomendantů s cílem se osamostatnit. Situace donutila Karla V. roku 1545 zrušit neděditelnost encomiendy a tak došlo k ještě většímu upevnění této instituce.³⁸

4.3.3. Recopilación de las Leyes de las Indias

Jedná se o rozsáhlý soubor více zákonů, který jich obsahuje více než šest tisíc. Poprvé vyšel roku 1681 během vlády Karla II, je tvořen dvěma svazky, které mají celkem má 9 knih, z nichž mnohé platili po celé období španělské nadvlády v Latinské Americe. Každá norma obsahuje jméno krále, který ji vydal, místo a rok vydání. Upravují otázky katolické víry, obsahují zákony o soudnictví a koloniální správě, o objevech, o osídlování, o administrativním rozdělení, dále zakotvují tresty, státní finance, ale i Dům obchodu (*Casa de Contractación*).³⁹

4.3.4. Bula papeže Pavla III. O svobodě Indiánů

Tato bula z roku 1537, známá také pod názvem bula *Sublimis Deus* nebo *Veritas Ipsa*, je důležitou intervencí papeže v polemikách ohledně schopností Indiánů. V květnu 1537 zasílá papež Pavel III. krátkou zprávu *Pastorale Officium* arcibiskupovi toledskému, ve které zdůrazňuje, že Indiáni nemohou být zbaveni svobody ani svých práv svobodně rozhodovat o svých věcech. Papež tvrdí, že jsou to „lidé schopni víry a spásy“. O pár měsíců později

³⁷ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 149.

³⁸ Ibidem, s. 156.

³⁹ GURZIZ SINGH GILL, D. *Panamá, 500 años de Historia* [online]. 2001 [cit. 2011-03-11]. Dostupné z WWW: <<http://panamahistoria.tripod.com/leyes.htm>>.

vydává právě tuto bulu, kde zakotvuje svobodu Indiánů, přiznává jim vlastnosti lidí a také schopnost pro víru, přičemž víra jím musí být vštěpována nenásilnou cestou, vysvětluje také, že Bůh má rád všechny lidi stejně bez rozdílu. Tato bula také stanovila nyní zmíněné nejenom pro Indiány, ale pro všechny ostatní národy, které se v otázkách víry setkají se Španěly.⁴⁰

„Následujícími slovy stanovujeme a prohlašujeme, že zmínění Indiáni a ostatní národy, které Španělé poznají a které žijí mimo křesťanskou víru, požívají stejné svobody a práva vlastnit majetek, nemohou být nuceni k otroctví a že vše, co se by se učinilo v rozporu s výše jmenovaným je nulitní a naprosto neplatné a že tito i jiné lidé musejí být pozváni, aby přijali víru a to prostřednictvím kázání Slova Božího a s příkladem správného života.“⁴¹

Tato bula byla zásadní, co se týče postavení Indiánů a také postavení jiných národů, které by se ocitli v podobné situaci jako Indiáni v Novém světě. Byla tak prohlášena jejich svoboda a nemožnost je zotročovat. Otázkou je, do jaké míry se Španělé papežovi byly drželi. Jak jsem již výše zmínila, španělští vládci měli od dob Katolických králů do jisté míry privilegované postavení.

4.3.5. Ordenanzas Filipa II. jako tečka za conquistou

Celým názvem „*Ordenanzas de descubrimientos, nueva población y pacificación de las Indias*” je dokument vydaný roku 1573 španělským vládcem a zarytým katolíkem Filipem II. Měly představovat definitivní řešení španělského pronikání do Nového světa a to jakýmsi urovnáním získané zkušenosti za skoro osmdesát let dobývání. Měly za cíl konečně a oficiálně vyřešit postavení původních obyvatel – jejich cílem bylo násilné pronikání změnit v pronikání pokojné a evangelizační. Právě zde byl poprvé postaven termín *pacifikace* proti termínu *conquista*. Byl to tak oficiální konec *conquisty* a počátek koloniálního období. Byl tak definitivně odstraněn termín *conquista* a nahrazen termínem *mírového pronikání*. Zabývají se třemi základními okruhy problémů – tj. úpravou objevů, osídlení a zejména pacifikací. Ordenanzas jsou považovány za první urbanistický zákon moderní doby, který se skládal s více než 140 – ti článků. V svých částech upravují pravidla pro výběr místa, kde se usídlit, způsob zřízení městských rad, ustanovení upravující minimální počet osob nutných pro založení města a mnoho dalšího, které se spíše týká urbanizace než vyloženě samotného

⁴⁰ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 155.

⁴¹ GIL, Fernando, CORLETO, Ricardo. *Documentos para el estudio de la Historia de la Iglesia en América Latina* [online]. 2003 [cit. 2011-03-24]. Dostupné z WWW: <http://webs.advance.com.ar/pfernando/DocsIglLA/Paulo3_sublimis.htm>.

postavení původních obyvatel. Jejich význam pro Indiány spočívá především v tom, že se jimi skončila útočná etapa dobývání a započala se etapa budování Nového světa.⁴²

⁴² BERNAT, Gabriel. *Website de Gabriel Bernat* [online]. 2002 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.gabrielbernat.es>>.

5. Pojetí učenců o postavení Indiánů Nového světa

Nyní se dostáváme do části, ve které se budu věnovat pojetím jednotlivých představitelů hispánského světa šestnáctého století o postavení Indiánů. Právě na tomto poli se odehrálo nejvíce ideových střetů, nejvíce polemik a roztržek. Na úvod si myslím, že je vhodné zmínit zajímavé pojetí a jakési zjednodušené shrnutí situace, které provedl autor Hanke Lewis, který ve své knize *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Považuje za zásadní a velkolepý konflikt idejí ohledně postavení Indiánů a to z tohoto důvodu, že k němu došlo mezi samotnými teoretiky. Tento konflikt měl své místo mezi těmi, co přikládali konverzi Indiánů ke křesťanství až druhotný význam a zabývali se především tím, jak ospravedlnit zotročování Indiánů jako prostředků k získávání zdrojů z Nového světa a mezi druhou skupinou teoretiků, kteří na první místo kladli právě konverzi domorodců ke katolicismu a na druhé místo až materiální vykořisťování Nového světa. Španělští vládcí se sami ocitli v rozpacích před velkým počtem hlasů, které se ve Španělsku na toto téma ozývaly, ale zároveň si byli vědomi, že musejí dostat obojímu, jak konverzi, ke které se zavázaly papeži, tak je nevyhnutelné využívat je jako pracovní sílu.⁴³

5.1. Počátky diskuzí a úvah o postavení Indiánů

Klíčovou otázkou na počátku uvažování o Indiánech byla otázka jejich rozumu a schopností. Vytvořily se tři skupiny, jedna skupina tvrdila, že Indiáni rozum nemají, druhá, že ho mají a třetí popisovala Indiány jako mezistupeň mezi lidmi a zvířaty. Už zde pramení konflikt budoucích myslitelů o indiánské otázce. Samotný Kryštof Kolumbus, který ve svém deníku z cest do Nového světa popisuje Indiány jako bytosti dobré a milé, které obývají zemi, kterou chce vydobýt pro Katolické krále. Sám Kolumbus tvrdil, že jsou to lidé primitivní, kteří nebudou schopni přijmout doktrínu křesťanství.⁴⁴

Koruna vydala v květnu 1509 královský příkaz, kterým Kolumba pověřovala, aby se postaral o to, „aby Indiáni chodili a oblékali se jako rozumní lidé“. Dobrou ukázkou jak

⁴³ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 16. K těmto polemikám v domácí literatuře nejnověji srov. BALÍK, Stanislav. Juan Ginés de Sepúlveda versus Bartolomé de Las Casas – střet argumentace „populistické“ a přirozenoprávní. In *Polemiky a spory v právní vědě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 95-99.

⁴⁴ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 98.

Španělé vnímali Indiány je teorie pronesená na koncilu v Burgosu: „*Nařídíme, aby osoby nebyly směle pozdvihnout hůl či bič, ani nazvat Indiána psem či jiným jménem.*“⁴⁵ Z toho vyplývá, že Španělé si zpočátku byli vědomi toho, že je jim třeba poskytnout určitou ochranu. Postupem času ale zjistili, že bez jejich práce a podrobenosti to v Novém světě nepůjde.

I samotný Ferdinand Aragonský o Indiánech smýšlel jako o lidech bez rozumu, což je patrné z listiny, kterou adresoval Domu pro obchod s Indiemi roku 1512, ve které prohlašuje, že pošle do Indií bílé otrokyně, aby se ženily se Španěly v Nové světa, aby se Španělé neženili s Indiánkami, právě proto, že to jsou lidé prosti rozumu. Obecně, názory Španělů na Indiány se různily. Jedni tvrdily, že je třeba jim poskytnout vzdělání, druzí zase, že stačí, aby znali „Ave María“ a „Otče Náš“ a že psát, číst a počítat by pro ně mohlo být nebezpečné. Objevovaly se zde i názory, že Indiáni nemusí studovat, protože se neočekává žádný výsledek z jejich studií.⁴⁶

Hernán Cortés, který dobyl říši Aztéků, tehdy napsal panovníkovi dopis, v němž popisuje, že v aztécké říši je to podobné jako v samotném Španělsku. Svým způsobem obdivoval jak se lidé chovají, jak vše v říši funguje, ačkoliv neznají Boha a ani nikdy nekomunikovali s jinými „rozumnými“ národy. Cortés ale také Indiány považoval za bytosti prosté rozumu. Tady pramení nevyhnutelné diskuze, konflikty a polemiky. Všechny významné osoby tehdejšího Španělska se chtěly nějakým způsobem vyjádřit k problematice schopností a rozumu Indiánů.⁴⁷

Ve své diplomové práci se ale nemůžu zabývat všemi. V následujících kapitolách se budu věnovat názorům Antóna de Montesinos, Juana Jinés de Sepúlvedy, Francisca Vitorii a v neposlední řadě nejvytrvalejšího obhájce Indiánů – názorům Bartolomé de Las Casase a jeho polemice se Sepúlvedou.

⁴⁵ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 99.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 100.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 101.

5.2. Antón de Montesinos a jeho kritika conquistadorů

Tento dominikánský mnich se stal prvním kritikem legitimacy conquisty Nového světa tím, že kritizoval španělské conquistatory a encomendanty. Jeho kritika nebyla namířena proti oprávněnosti Španělska na tyto země, nýbrž na chování Španělů v nich. Montesinos napomínal a kritizoval všechny, co se dopouštěli smrtelného hříchu krutým jednáním s Indiány. Kritizoval jejich utiskování a vyčerpávání, těžkou práci, která je jim ukládána a to, že z vyčerpání z ní umírají. Tvrdil, že je Španělé zabíjejí jen proto, aby získávali každý den zlato, a přitom se o ně nestarají. Kritizuje, že Španělé se málo zajímají o jejich vzdělávání a o to, aby poznali Boha, že nevěnují dostatečnou péči jejich křtění, chození do kostela a poslouchání mší, a také že málo dohlíží na dodržování svátků a nedělí. Copak to nejsou lidé, nemají duši a rozum? Copak nejste povinni je milovat jako své bližní? Jak můžete být tak hluboko ponořeni do tak letargického snu, že toto nechápete? Odpověď na tyto Montesinovi slova ne sebe nenechala dlouho čekat. Autority a encomendanti dominikány žádali, aby se kázání umírnila a aby se skoncovalo s tímto skandálem. Montesinos byl nucen se ihned ke své kritice vyjádřit a na kázání pronesl, že bude znovu vyprávět svou vůli a pravdu, co předtím kázal, hořká slova, co předtím pronášel a co tak pobouřily, že ukáže, že byly pravdivými. Montesinos tak zdůraznil lidskost Indiánů a bezpráví, které je na nich encomendanty a conquistatory pácháno.⁴⁸ Právě tento dominikánský mnich byl prvním obhájcem Indiánům a kritikem špatného zacházení s nimi. Na jeho kritickou činnost a obranu Indiánů navázali další významní teologové jako obránci domorodého obyvatelstva. Jedním z nich byl právě Bartolomé de Las Casas, který je zároveň obhájcem nejznámějším a také nejvýznamnějším, i když je pravdou, že jeho obrana byla dohnána až do krajností.

5.3. Bartolomé de las Casas – z conquistadora největším obhájcem Indiánů

Bartolomé de las Casas se narodil roku 1484 v Seville, jeho otec Francisco de Las Casas se zúčastnil druhé Kolumbovy výpravy do Nového světa v roce 1493. Studoval humanitní vědy a později práva na univerzitě v Salamance. V roce 1502 se zúčastnil expedice Nicolase Ovandy na ostrov La Española, kde o pár let přijal kněžský stav a kde také po svém otci

⁴⁸ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 148.

zdělila encomiendu, které se zřekl ve prospěch Diega Velázqueze. Poté se vrací do Španělska, kde ho kardinál Cisneros, budoucí spoluvladař, jmenuje univerzálním ochráncem a obhájcem všech Indiánů. Roku 1523 se stává mnichem dominikánského řádu v Santo Domingu.⁴⁹

5.3.1. V roli ostrého kritika Španělů a španělského vládce

Stal se největším kritikem Španělů a jejich počínání v Novém světě. Tvrdí, že Španělé Indiány odvádí od Evangelia. Ukazuje to na příkladě, že Indiáni v kostele naslouchají kázání kněze, do kostela vtrhne Španěl a chce, aby šel Indián pracovat a pokud ten odmítá, nutí jej i bitím. Tím tak Španělé kazí šíření křesťanství v Novém světě. Tvrdí, že jim jde jen o hrabivost a ne o šíření Evangelia.⁵⁰

Ve své kritice ale jde i dál a tvrdí, že Španělé jezdí do Nového světa z jediného důvodu a to „*aby tam totiž holdovali bezuzdné své žádostivosti a nesmírné své chtivosti*“.⁵¹

Velmi ostře kritizuje i samotné španělské vládce, když tvrdí, že „*mezi králi není nižádného krutějšího či neřestnějšího, když posílá tak kruté a bezbožné služebníky do těchto krajů*“.⁵²

Tím ale kritika španělského vládce nekončí, spíše přirostřuje, když mj. říká: „*Vaše Veličenstvo se živí krví s lidským masem.*“⁵³ „*Ukážeme Vašemu Veličenstvu, že Španělé ve lhůtě třiceti osmi či čtyřiceti let podle spolehlivého počtu nespravedlivě zavraždili přes dvanáct milionů Vašich poddaných.*“⁵⁴ „*Lid jest tištěn velikou bídou a nouzí; a také Vašemu Veličenstvu nic velikého ani obdivuhodného se nedaří.*“⁵⁵

K jeho Veličenstvu se obrací také dílem *Apologie*, kde útočí proti Sepúlvedovi a jeho učení „*servi a natura*“. Ústřední myšlenkou Apologií vyjadřuje slovy: „*Pokud tolik zákonů nemůže zabránit ničení indiánských civilizací, pokud divošské a kruté schopnosti Španělů*

⁴⁹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 152.

⁵⁰ LAS CASAS, Bartolomé. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Praha: Lidová demokracie, 1954, s. 116.

⁵¹ Ibidem, s. 117.

⁵² Ibidem, s. 118.

⁵³ Ibidem, s. 118.

⁵⁴ Ibidem, s. 119.

⁵⁵ Ibidem, s. 123.

nemohou být zmírněny strachem z Boha a strachu z podsvětí, pokud kazatelé a muži milosrdní nařikají marně, pokud není dostačujícím zakázat svátosti a pokud není dostačující ani lítost z doznání, co se stane dne, kdy zloduší, kteří podle antického přísloví, nebudou již čekat více na příležitost, budou číst knihy toho muže, který je teologem a královským kronikářem, který v nich schvaluje tyto zvrácené války a tyto d'ábelské výpravy?“⁵⁶ Tato ostrá kritika tak útočí nejen Sepúlvedu, Aristotelovo učení o přirozeném otroctví, ale také na samotného španělského vládce Filipa II., který jak je známo byl zarytým katolíkem.

5.3.2. V roli obhájce původního obyvatelstva

Bartolomé de Las Casas popisuje původní obyvatelstvo jako lidi beze zloby a falše, lidi poslušné, loajální ke svým pánům a ke křesťanům, kterým slouží. Popisuje je jako jedny z nejtrpělivějších, nejlidštějších a nejmírumilovnějších lidí, kteří neznají nenávisť, zkaženost nebo mstu a také jako tvory velmi slabé a náchylné k nemocem.⁵⁷

Jak je vidno, ne nadarmo je nazýván největším obráncem Indiánů v Novém světě a zároveň největším kritikem chování španělských conquistadorů, Jeho Veličenstva Karla I., krále španělského, nevyjímaje. Las Casas tvrdil, že mezi nevěřícími, kteří nikdy neslyšeli zákony boží ani nepřijali víru, jsou skuteční princové, králové a páni, kterým náleží vláda i důstojnost z důvodu přirozeného práva a práva národů. Popíral, že by nastolením vlády Krista měli být nevěřící zbaveni své převahy. Byl zastáncem myšlenky, aby se pravomoci představitelů domorodého obyvatelstva harmonizovaly s těmi španělskými, aby podrobení původního obyvatelstva bylo dobrovolné a kázání nenásilné.⁵⁸

Las Casas se ostře stavěl proti Aristotelově koncepci „servi a natura“, když tvrdil, že nikdo nemůže být zbaven své svobody nebo zotročen pod záminkou, že je otrokem od narození. Došel v jejich obhajobě až tak daleko, že dokonce obhajoval i jejich lidské oběti. Odůvodňoval to tím, že toto obětování má určitou funkci vznešenosti ducha, čímž usilují o společné blaho. Také usiloval o to, aby se Indiáni podrobili Španělům dobrovolně, což ale nemělo výsledky, protože kvůli počínání Španělů se původní obyvatelé chovali nepřátelsky. Nic z toho ho ale neodradilo a on přesto nezaváhal o jejich schopnosti mít rozum a rozumně uvažovat. Jeho přínos není ale jen filosofický, ale především morální a také politický. Kvůli

⁵⁶ BATAILLON, Marcel, SAINT LU, Andre. *El padre de las Casas y la defensa de los indios*. Madrid: Globus, 1994, s. 29.

⁵⁷ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 96.

⁵⁸ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 153.

svým názorům se později stal předmětem nejrůznějších polemik a roztržek a právě díky němu se o Španělsku začala šířit známá „černá legenda“ (*leyenda negra*). Las Casas byl také později poněkud idealizován, ale bezesporu byl představitelem pokroku.⁵⁹

S tímto obhájcem Indiánů ale zarytě nesouhlasili určití učenci, mezi nimiž bych vyzvedla jméno Juan Ginés de Sepúlveda a Gonzalo Fernández de Oviedo, kteří ve svých názorech popisovali Indiány jako tvory primitivní, jednající jen na základě svých pudů.

5.4. Juan Ginés de Sepúlveda a „valladolidská polemika“

Sepúlveda patřil mezi největšího ideového rivala Bartolomého de Las Casase a jeho obrany Indiánů. Sepúlveda pocházel z jihu Španělska z vesničky Pozoblanco, studoval na univerzitě v Córdobě, kde překládal filozofické texty, hlavně Aristotela. Studoval také na univerzitě v Alcalá de Henares, která byla centrem vzdělanosti té doby. Od roku 1513 pokračoval ve studiu teologie, poté se přestěhoval do Itálie, kde působil na koleji Svatého Klementa a to až do roku 1523. Poté se vrací do Španělska, kde se usadil ve Valladolidu, kde byl jmenován kronikářem samotným Karlem V.⁶⁰

K jejich roztržce došlo roku 1550 na sešlosti ve Valladolidu, kde se oba střetli v názorech conquistů. Las Casas nebyl jejím zastáncem, Sepúlveda ano. Sepúlveda totiž vyčítal Indiánům jejich ohavné oplzlosti, jejich strašlivé obětování lidských bytostí, bezpráví, kterého se dopouštěli na nevinných obětech, pořádání banquetů z lidských těl i jejich bezbožné uctívání bůžků. Byl zastáncem oprávněnosti válek proti Indiánům a jejich podřízenosti Španělům. Zastával názor, že válka vedená proti Indiánům je legitimní z důvodu jejich pohanství.⁶¹

Las Casas byl zastáncem již zmíněné výstižné myšlenky, že mezi nevěřícími, kteří nikdy neslyšeli zákony boží ani nepřijali víru, jsou skuteční princové, králové a páni, kterým náleží vláda i důstojnost z důvodu přirozeného práva a práva národů. Popíral, že by nastolením vlády Krista měli být nevěřící zbaveni své převahy. Roztržka skončila nerozhodně. Zde mimo jiné Las Casas, spolu s Melchořem Canem, vystoupil proti zveřejnění díla *Demócrates segundo* od Sepúlvedy. A úspěšně - podařilo se jim, aby se ve Španělsku

⁵⁹ WITTMAN, Tibor. *Historia de América Latina*. Budapest: Imprenta Athenaeum, 1980, s. 71.

⁶⁰ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 153.

⁶¹ *Ibidem*, s. 154.

nepublikovala.⁶² Ač zde nikdo nebyl prohlášen za vítěze, jistým vítězstvím Las Casase mohlo být to, že se Sepúlvedovo dílo ve Španělsku nepublikovalo.

5.5. Palacio Rubios – zastánce přirozeného otroctví

Právě Palacio Rubios položil teoretický základ podřízenosti Indiánů a obecně právu Španělů jako „lepšího národa“ na Nový svět včetně práva podrobovat a zotročovat Indiány. Tento humanista a specialista na Aristotela velmi ctěný samotným královským dvorem, u něhož sloužil jako kronikář, schvaluje Aristotelovu tezi o nerovnosti kultur, která má za následek otroctví barbarských národů, které je legitimní a naprosto přirozené. Neméně přirozené je podle něj potom právo vést války. Toto je výslovné ospravedlnění celé conquisty, se kterým se ale neztotožnil výše zmíněný Bartolomé de las Casas, když tvrdí, že jak je možné, aby tento názor byl oficiálním učením křesťanského impéria.⁶³

Právě Palacio Rubios byl také autorem již známého *requerimienta*, kde se o Indiánech vyjadřoval jako o barbarech, kteří se musejí podrobit nadvládě rozvážných a moudrých lidí, čímž myslel Španěly. V tomto dokumentu také tvrdil, že když Indiáni odmítají přijmout víru, je toto důvodem pro zabránění jejich majetku, že na jedné straně sloužit a na druhé vládnout jsou nezbytné a užitečné věci a ztotožňuje se s Aristotelovým pojetím, že jeden musí sloužit, aby druhý mohl vládnout.⁶⁴

Palacio Rubios rozlišoval dva druhy otroctví: otroctví přirozené a otroctví zákonné. Zákonné otroctví vzniklo válkami, rozlišováním panství, rozdělováním vesnic a zakládáním království. Před jeho vznikem všichni lidé byli svobodní a vůči sobě rovni. Palacio Rubios tvrdí, že na počátku si byli všichni rovni, ale s narůstajícím osídlováním a formováním království a jiných ucelených útvarů zde vznikla potřeba, aby těm mocným a bohatým sloužili bezmocní a chudí. Zastával názor, že vládnout a sloužit je nevyhnutelné a nutné. Od počátku této koncepce jsou role tedy rozděleny tak, že jedni jsou páni a druzí otroci. Už v *Requerimientu* uvažuje, aby nevěřící, který se vzepře španělské nadvládě, mohl být válkou a legálním otroctvím ovládnut. Otroky a sluhy jsou pak nazýváni ti, co přijmou kazatele víry,

⁶² CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 153, s. 154.

⁶³ BATAILLON, Marcel, SAINT LU, Andre. *El padre de las Casas y la defensa de los indios*. Madrid: Globus, 1994, s. 29.

⁶⁴ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 151.

přičemž se má za to, že mohou souhlasit s tímto přirozeným otroctvím založené na barbarství a neschopnosti si vládnout. Co se týče situace v Indiích, podle názoru Palacia Rubiose se má za to, že ono přirozené otroctví koresponduje s institucí encomiendy. Důležitá je zde skutečnost, že Indián je v tomto systému považován za svobodného člověka, ačkoli je subjektem otroctví.⁶⁵

5.6. Francisco de Vitoria a jeho pojetí indiánské otázky

Vitoria byl zároveň do jisté míry obhájcem Indiánů, když tvrdí, že pokud barbari Španělům dovolí svobodně a bez překážek kázat Evangelium, už není oprávněné vyhlásit jim válku nebo zabírat jejich území, přičemž křesťanství ani přijmout nemuseli. Pořád je ale nazývá barbary. Jeho „ochrana barbarů“ spočívá také v tom, že když Indiáni konvertují ke křesťanské víře a jejich vládci je chtějí násilím nebo výhrůzkami vrátit zpět k modlářství, Španělé proti těmto vládcům mohou vést válku. Do jisté míry je také chrání tím, že prohlašuje, že Španělé mohou Indiánům zakázat lidské oběti a mají také právo chránit nevinné od nespravedlivé smrti, což ale doplnil, že je nerozhodné, zda s tím Indiáni souhlasí či nikoliv. Tím tak určitým způsobem popřel jejich rozumovost a schopnost bránit se sami a sami si zvolit, zda budou chtít být účastni těmto rituálům, anebo si zvolit ochranu Španělů. Myslím si, že Vitoriu nelze přímo zařadit ani do jedné ze skupin, tj. ani k obhájcům (vzpomeňme na radikální názory Las Casase), ani k jejich odpůrcům jako byl Palacio Rubios nebo Sepúlveda se svými tezemi o přirozeném otroctví.

5.7. Srovnání názorů na postavení Indiánů

Jak jsem popsala výše, existovaly dvě protichůdné skupiny, které se vyjadřovaly k problematice postavení Indiánů v Novém světě. Na jedné straně mezi všemi jako obhájce Indiánů vyčnívá Bartolomé de Las Casas nebo Antón de Montesinos a na straně druhé Sepúlveda a Palacio Rubios, kteří se proti Indiánům naopak postavili nejostřeji. Právě názory obou posledně jmenovaných spojuje jedna teorie, ze které oba vycházeli a na které stavěli postavení Indiánů a ospravedlňovali tak celé španělské dobývání Nového světa, a to Aristotelova teze „servi a natura“. V jejich pojetí spočívala v tom, že Španělé jsou nadřazenými a určenými k vládnutí a Indiáni jsou předurčení ke sloužení těm silnějším.

⁶⁵ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 151.

Montesinos i Las Casas kritizují conquistadory, vyčítají jim špatné zacházení s domorodci, jejich vykořisťování a že jsou pro ně špatným příkladem křesťanů. Oba výše zmínění také zdůrazňují to, že Indiáni jsou vybaveni atributem duše, mají rozum a že jsou lidské bytosti. K tomuto naopak kontrastují názory Sepúlvedy a Palacia Rubiose, kteří je pokládají za otroky a barbary, co jsou předurčeni, aby sloužili mocným Španělům. Posledně zmíněný, Vitoria, s nimi souhlasí, když je nazývá „barbary, kterým je třeba poskytnout ochranu“.

Otázku postavení Indiánů bych ukončila výstižnými slovy argentinského básníka José Hernández (1834-1886), který ve svém díle *Martín Fierro*, který z velké části líčí svět Indiánů, krásně vystihl rovnost, která by měla být mezi Indiány a „bílými“:

*Bůh stvořil bílé a černé
aniž by určil, kteří jsou lepší,
seslal jim stejné boly,
pod jedním stejným křížem.* ⁶⁶

6. Pojetí spravedlivé války vedené proti Indiánům

V této části své práce se budu zabývat pojetími spravedlivé války u nejznámějších učenců a myslitelů šestnáctého století, kteří se právě problematikou spravedlivé války zabývali. Budu se zabývat jejich názory odděleně, ale i ve vzájemné souvislosti a upozorňovat na společné rysy jejich uvažování o spravedlivé válce. Nelze opomenout Palacia Rubiose, Francisca de Vitoriu, kterému se budu věnovat nejdetailněji, protože jeho práce je opravdu stěžejní, dále se také zmíním o idejích méně známých osobností - Dominga de Sota, Luise de Moliny nebo Francisca Suáreze.

6.1. Palacio Rubios a jeho pojetí spravedlivé války

Jak jsem již výše uvedla, otázka spravedlivé války byla vedle zacházení s Indiány jednou z nejvíce pokládaných a nejvíce řešených otázek ve vzdělaných kruzích Španělska té doby. Zabývali se jí jak právníci, tak představitelé církve. Duchovní převážně kritizovali špatné zacházení conquistadorů s Indiány, naopak právníci toto zacházení obhajovali a snažili se hledat jeho justifikaci. Nejvýznamnějším v tomto směru byl koncil v Burgosu, o kterém jsem se zmiňovala již v kapitole třetí své práce. Jeho hlavní postavou byl právě právník Palacio Rubios, který právě zastával názor, že obyvatelé Nového světa jsou vlastnictvím Španělů kvůli papežské donaci, ke které došlo prostřednictvím papežských darovacích bul, kde papež zakotvil právo Katolických králů na tyto země. Palacio Rubios tvrdí, že jestliže se Indiáni podrobí Španělům dobrovolně, musí se vůči nim postupovat v míru, naopak pokud se budou zdráhat podrobit a nepřijmou nadvládu španělského vládce, lze proti nim vést tzv. spravedlivou válku (*guerra justa*).⁶⁷

6.2. Francisco de Vitoria a jeho pojetí legitimacy conquisty a spravedlivé války

Francisco de Vitoria je nejlepší příklad vzdělance, který se zabýval jak oprávněností, tak neoprávněností conquisty. Ač katolický mnich, odmítl jako důvod nároků Španělska na Nový svět darování papežskými bulami. Byl to významný teolog a právník šestnáctého století

⁶⁶ HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 76.

⁶⁷ WITTMAN, Tibor. *Historia de América Latina*. Budapest: Imprenta Athenaeum, 1980, s. 70.

považovaný za předchůdce mezinárodního práva. Ve svých dvou dílech – *Relectio prior de Indis recenter inventis* a *De iure belli*, jasně formuluje závěry založené na zdůvodnění přirozeného a božského práva a povinnostech a právech Španělska vůči Indiím. V těchto závěrech se Vitoria nejprve zabývá tím, jestli jsou Indie *res nullius* a došel k závěru, že pohanství a hříchy Indiánů vůči přírodě jich nezbavují lidských vlastností, svobody, ani majetku. Tak připouští existenci nezákonných titulů, které sloužili k ospravedlnění nadvlády Španělů v Indiích.⁶⁸

6.2.1. Nelegitimní a legitimní důvody conquisty Nového světa

Nelegitimní důvody (tzv. *títulos ilegítimos o falsos*) jsou podle něj následující:

1. *Císař je pánem světa.* Vitoria odmítal tvrzení, že císař je pán světa a proto může Indie okupovat. Naopak tvrdil, že císaři náleží pouze soudní pravomoc, nikoliv majetek a državy, a proto tak nemůže okupovat tyto barbarské země, dosazovat nové vládcy na místo těch původních a vybírat daně.
2. *Autorita papeže.* Tvrdil, že papež není pánem všeho světského a dočasného na tomto světě ve smyslu nadvlády a civilní autority. Papež má omezenou autoritu co do duchovních věcí, pokud postrádá moc nad Indiány a dalšími bezvěrci.
3. *Právo objevu a okupace.* Tento právní důvod nepovažoval za legitimní už proto, že Indiáni byli pány těchto zemí, a proto tedy nemohou být okupovány Španěly.
4. *Negativní postoj Indiánů k přijetí víry v Krista, přestože se jim káže a naléhá na ně, aby ji přijali.* Ačkoliv Indiáni neměli dřívější zprávy o víře v Krista, nespáchali hřích modlářství tím, že v něj nevěří a nejsou povinni věřit s prvním oznámením o existenci Boha, které se jim dostalo. Došel k závěru, že ačkoliv byla Indiánům víra sdělena dostatečným způsobem a oni ji odmítají, není zde dostatečný důvod vést proti nim válku ani je zbavovat majetku.
5. *Hříchy samotných barbarů.* Vitoria odmítal tento právní titul s tím, že křesťanští vládcy, a to ani s autoritou papeže, nemohou ani přinejmenším násilně oddělovat barbary od provinění proti přirozenému právu a ani je z tohoto důvodu trestat.
6. *Dobrovolná volba španělské nadvlády ze strany Indiánů.* Poukazoval na to, že tento právní důvod není plnohodnotný už proto, že pro existenci svobodné volby je nutné,

⁶⁸ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 158.

aby zde nehrál roli strach ani nevědomost. Přičemž obojí u Indiánů hrálo roli. Proto tedy nejsou dány právoplatné podmínky pro svobodnou volbu.

7. *Indie byly zvláštním darem od Boha.* Říkávalo se, že Bůh předal Indiány Španělům kvůli jejich hanebnostem a to stejným způsobem, jakým daroval Židům Kanaánci. Vitoria ale tento právní důvod odmítá, protože s ním se rozhláší proctví proti Písmu, aniž by došlo k jakémukoliv zázraku.⁶⁹

Tak Vitoria všechny výše zmíněné tituly odmítá a vše uzavírá slovy: „*Kdyby ve skutečnosti nebylo více titulů než těchto, špatně by se obstarávala záchrana vládce.*“⁷⁰ Na výše zmíněných oprávněných důvodech Španělé zakládali legitimitu celé conquisty. Jak si ale Španělé mohli myslet, že císař je pánem celého světa? Ač Španělé byli bezesporu největší mocností známého světa, neznamena to, že by byli vládci celého světa. Ač násilím obsadili Indie, jejich majiteli se stát nemohli, protože jejich moc nebyla obyvateli – Indiány uznána, spíše naopak proti jejich nadvládě se Indiáni statečně stavěli. Španělé se tak stali pouze samozvanými vládci, kteří legitimovali svou moc papežským darováním, oháněli se tím, že Indiáni si je zvolili za své pány nebo tím, že oni mají právo trestat jejich pohanství a přivést je ke křesťanské víře.

Legitimní důvody conquisty (tzv. *justos títulos*)

Francisco de Vitoria vedle neprávoplatných titulů uvažuje také o titulech legitimizujících španělskou okupaci a dobývání Indií a dává jim tak zapravdu. Jedná se o důvody, které na rozdíl od výše zmíněného, conquistu podle něj ospravedlňují a ta je tak naprosto legitimní.

Po vyvrácení sedmi nelegitimních titulů španělské intervence v Americe, ve svém díle *Relectio de Indis* vyjmenovává dalších sedm titulů, podle nichž by Indiáni měli uposlechnout Španěly.

1. *Přirozená společnost a komunikace.* Vitoria tvrdí, že Španělé mají právo kráčet po těch zemích a setrvat tam, aniž by způsobili újmu jakémukoliv barbarovi, přičemž barbari jim toto nesmí zakázat. Podle přirozeného práva jsou veškeré věci ve vlastnictví všech, tekoucí voda i moře, řeky i přístavy. Španělé s nimi mohou

⁶⁹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 158.

⁷⁰ LAVIANA CUETOS, María Luisa. *La América española, 1492-1898*. Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996, s. 40.

obchodovat, aniž by způsobili škodu jejich vlasti, mohou do ní dovážet zboží, které tam chybí a těžít z ní zlato, stříbro a další věci. Pokud ale barbaři i po předložení důvodů odmítají umožnit Španělům přístup, aniž by chtěli jednat silou, Španělé se mohou bránit a učinit vše, aby byla zajištěna jejich bezpečnost, protože násilí se může odvrátit pouze násilím. Toto je tedy první právní důvod, proč Španělé mohou okupovat země Nového světa, jen pokud to bude bez podvodu a lsti a bez hledání záminek k válce. Pokud barbaři Španělům povolí obchodovat s nimi v míru, z žádného důvodu Španělé nemohou usilovat o jejich majetek více, než jak by usilovali o majetek křesťana.⁷¹

2. *Šíření křesťanství.* Španělé mají právo kázat a šířit Evangelium v barbarských krajinách, jelikož papež má pravomoci ve světských i duchovních záležitostech, světil evangelizaci Španělům, přičemž ji zakázal ostatním. Vitoria tvrdí, že pokud barbaři Španělům dovolí svobodně a bez překážek kázat Evangelium, už není oprávněné vyhlásit jim válku nebo zabírat jejich území, přičemž není rozhodné, zda víru přijali či ne.
3. *Ochrana Indiánů konvertujících ke křesťanství.* Pokud Indiáni konvertují ke křesťanské víře a jejich vládci je chtějí násilím nebo výhrůzkami vrátit k modlářství, Španělé proti nim mohou vést válku a přikázat oněm vládcům, aby od toho upustili, přičemž Španělé mají moc kvůli spravedlivé válce sesadit tyto vládcy.
4. *Křesťanský vládce konvertujícím Indiánům.* Konvertujícím Indiánům má být dán křesťanský vládce za účelem udržení křesťanské víry, jejíž udržení ohrožují pohanští vládci. Papež tak ve jménu dobra víry může měnit indiánské vládcy.
5. *Tyranie indiánských vládců nebo jejich zákonů, které ubližují nevinným.* V tomto případě Vitoria mluví o lidských obětech. I bez povolení papeže, Španělé mohou Indiánům zakázat lidské oběti a mají také právo chránit nevinné od nespravedlivé smrti, přičemž je nerozhodné, zda Indiáni s danými zákony a panovníky souhlasili nebo ne.
6. *Skutečná a svobodná volba.* Každá republika má právo zvolit si své vládcy, přičemž souhlas všech není nutný. Pokud Indiáni svobodně chtějí za svého vládcy přijmout španělského krále, je toto právoplatným titulem a právním důvodem přirozeného práva.

⁷¹LAVIANA CUELTOS, María Luisa. *La América española, 1492-1898*. Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996, s. 40.

7. *Právo spojenců se petičně vměšovat.* Obrana spojenců a přátel je oprávněným důvodem k válce. Stejně tak, pokud se Indiánům děje příkoří ve válce proti jiným Indiánům, mají možnost povolát Španěly na pomoc a rozdělit si s nimi kořist, tak jako se stalo v případě Tlaxcaltéků.
8. *Ochrana kolonizátorů nad zaostalými národy.* Když Indiáni nemají vhodné zákony, úřady, vědu, umění, pečlivé zemědělství, řemeslníky a jiné nezbytné pohodlí, mohou vládcí Španělska převzít správu, vládu a i jmenování ministrů a vládců pro jejich lid.⁷²

Jeho názory byly na tu dobu odvážné, například když odmítal právo objevu a okupace s tím, že Indie nejsou *res nullius*, protože právoplatnými majiteli té země jsou Indiáni. Jeho velký význam a přínos pro tehdejší společnost spočíval v položení základů mezinárodního práva zakládaného na principech přirození lidské společnosti. Jeho názory vyvolali v tehdejší Evropě velké nepokoje v intelektuálních kruzích. Například jeho první právní důvod, proč mají Španělé právo okupovat Nový svět, vyvolal velkou vlnu nevole k merkantilistické politice a obchodnímu monopolu tehdejší doby. Jeho názory pobouřili dokonce císaře Karla I. natolik, že všem dominikánským mnichům zakázal jakkoli mluvit, rozebírat a vyjadřovat se k výše zmíněnému. Francisco de Vitoria byl navíc zastáncem toho, že *conquista* po morální stránce zákonná nebyla a odsuzoval špatné zacházení s Indiány.⁷³ Dále byl zastáncem názoru, že není vhodné přestat spravovat a vládnout tomuto území, až bude dovršen proces konverze ke křesťanství.⁷⁴

6.2.2. Spravedlivá válka Francisca de Vitorii

Francisco de Vitoria v druhé části svého díla *de Indis – O právu Španělů vést válku proti barbarům* řeší čtyři otázky, a to zda byla válka pro křesťany přípustná, kdo je autoritou způsobitou vyhlásit a vést ji, jaké jsou oprávněné důvody války a jaké jednání je přípustné ve válce proti nepříteli. Zabývá se mimo jiné otázkou, kdy je válka pro křesťany přípustná, tj. přípustností války pro křesťany. Tvrdí, že je zde názor, že války jsou křesťanům zakázány a že jim je dokonce zakázáno bránit se. To má svůj základ ve výrocích Apoštola, který tvrdí:

⁷² CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006. s. 159.

⁷³ LAVIANA CUETOS, María Luisa. *La América española, 1492-1898*. Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996, s. 40.

⁷⁴ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 159.

„*Nebraňte se mí draží a ani nedávejte podnět k hněvu.*“ Ve shodě s tím Pán v Evangelii praví: „*Pokud ti někdo poraní pravou líc, nastav mu tu levou. Prikazuji vám, nevzdorujte zlu.*“ Vitoria tvrdí, že tyto výroky jsou příkazy, nikoli jen rady a proto je nevhodné, aby války vedené křesťany byly opakem rad Pána. Dále se Vitoria opírá o názor Svatého Augustýna a Svatého Jana Křtitele a tvrdí, že křesťanům je dovoleno vést války, přičemž by neměli s nikým špatně zacházet a na nikom se dopouštět křivdy. Dochází k závěru, že je dovoleno zapudit sílu silou a obranu definuje jako situaci, kdy se nejen brání věci, ale také žádá-li se zadostiučinění za učiněné příkoří. Aby ospravedlnil útočnou válku, tvrdí, že obranná válka nemůže být vedena ve vhodné formě, neuštedří-li se odstrašující příklad nepříteli, který způsobil nebo chtěl způsobit příkoří mstící se straně. Vitoria tvrdí, že kdokoli, i ten kdo by byl pouhým soukromníkem, se může pustit do obranné války a vést ji. Také jakákoli republika má podle něj právo vyhlásit a vést válku, přičemž zde jasně odděluje soukromou osobu od republiky ve smyslu práva pomstít příkoří a požadovat navrácení ukradených věcí. Přičemž soukromá osoba se může bránit, dokud nebezpečí trvá nebo pokud pro použitou obranu válka nepřestala být dovolena. Republika má nejen právo obrany, ale také právo odvety a náhrady způsobeného příkoří. Vitoria dále tvrdí, že stejnou pravomoc jako republika má vládce, protože jeho moc se odvozuje od voleb učiněných republikou a pokud v republice je legitimní vládce, veškerá moc vychází z něho.⁷⁵

Podle něj je povinností vládce, který je oprávněn válku vést, chránit a udržovat mír a zapomenout na záminky vést ji a zvolit ji pouze jako krajní možnost. Podle Vitorii je tedy válka vedená proti Indiánům přípustná, pokud se nemíní podrobit Koruně, jedná se o válku obrannou, o krajní možnost, ke které musí vládce přistoupit a kterou se jen brání vzdoru obyvatelů Indií. Dochází tedy k závěru, že tato válka vedená Španělskem přípustná byla. Přičemž tvrdí, že válka musí být vyhlášena z oprávněného důvodu a nesmí být vedena za účelem vyhlazení národa, vůči kterému je vedena, ale za účelem realizace svého práva ji vést, s cílem obrany své vlasti a dosáhnutím míru a bezpečí. Pokud se jednou takováto válka dovrší, vítěz má být soudcem, nikoli žalobcem vůči porobenému národu.⁷⁶

⁷⁵ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 159.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 169.

6.3. Spravedlivá válka podle Dominga de Sota

Dalším významným myslitelem, který se zabýval pojetím spravedlivé války, byl dominikánský mnich Domingo de Soto (1495-1560), který byl zpovědníkem císaře Karla V.⁷⁷ Zabýval se otázkou nepřipustnosti války a stanovuje tři důvody, proč je válka nepřipustná. Prvním důvodem je podle něj *nedostatek autority*, tj. osoby oprávněné ji vyhlásit a vést. Tvrdí, že jedinou osobou oprávněnou vyhlásit válku je vládce státu, který jako jediný má skutečnou pravomoc ji vyhlásit a vést. Ostatní, například soukromé osoby, tuto pravomoc nemají, protože tyto osoby podléhají autoritě panovníka, mají pouze odvozené práva, přičemž toto jejich právo se vztahuje pouze na násilí vůči zločincům, pokud jsou tyto soukromníci sami objektem násilí. Pokud ovšem tyto soukromníci sami pozvednou zbraň, spáchají loupež, ačkoliv mají proto oprávněný důvod. Druhým důvodem je podle Dominga de Sota *nedostatek vhodného a dostatečného důvodu*. Tvrdí, že je nutné, aby existoval dostatečný důvod pro vyhlášení války. Tímto jediným důvodem je pro něj závažné a utrpěné bezpráví a vyhlášením války je tak odpovědí na toto bezpráví. Dalším důvodem je pro něj *nedostatek právní formy*. Tvrdí, že v první řadě musí být brán v zřetel veřejný zájem a že se válka nevyhlásí dříve, než budou projeveny důvody pro udržení míru a ani nesmí zajít za hranice, které určuje právo.⁷⁸

Domingo de Soto se shoduje s Franciscem de Vitoriou, že nutným předpokladem pro spravedlivou válku je dostatečný důvod a že válka nemůže být vyhlášena svévolně bez opory v právu a bez spravedlivého důvodu. Oba tvrdí, že tímto důvodem je příkoří, které jedna ze stran způsobila druhé a tato vedená válka je tak jakousi odplatou za toto příkoří či bezpráví. Dále se tyto dva myslitelé zabývali otázkou autority oprávněné vést válku. Taky došli jak ke shodným závěrům, tak se zde objevuje rozpor, který spočívá v tom, že Vitoria tvrdí, že vést válku může nejen vládce, ale i soukromá osoba jako válku obrannou. Opačný názor má právě Domingo de Soto, podle něhož jedinou autoritou oprávněnou vyhlásit a vést obrannou válku je panovník, protože ostatní mají jen moc od něj odvozenou. Nepřímo lze tedy dovodit, že Soto považuje válku vedenou proti Indiánům také za spravedlivou, stejně jako Vitoria, který ji považuje za odplatu za vzdor Indiánů, kteří se nemínili podrobit španělské moci.

⁷⁷ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 169.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 170.

6.4. Luis de Molina a jeho pojetí spravedlivé války

Luis de Molina (1535-1600) byl španělský teolog a zakladatel teologické školy pojmenované podle svého zakladatele – *molinismus*. Studoval na univerzitě v Salamance a Alcalá de Henares, většinu svého života prožil v Portugalsku. Jeho nejvýznamnějším dílem je rozsáhlé dílo *De iustitia et iure*, v němž představuje rozmanité otázky týkající se mezinárodního práva a to způsobem velmi rozsáhlým a důmyslným, v čemž se liší od svých předchůdců. Zabývá se právě problematikou spravedlnosti války. Tvrdí, že válka je čistě právní záležitost, ačkoliv nespravedlivá válka je v rozporu se soucitem a láskou mezi lidmi a nejvíce v rozporu se spravedlností a právem. Dochází k závěru, že válka musí být v souladu s principy spravedlnosti více než s principy soucitu a lidumilnosti. Je toho názoru, že je chybou považovat válku vždy za neoprávněnou a nespravedlivou a tvrdí, že křesťanům není dovoleno pouze vést válku, vždy když zachovávají určité podmínky, ale že mnohdy je lepší bojovat než se toho zdržet ⁷⁹

Stejně jako Francisco de Vitoria a Domingo de Soto se zabývá spravedlivou válkou a jejími podmínkami, přičemž na první místo klade oprávněnou autoritu pro vyhlášení a vedení války. Tvrdí, že takovouto autoritou je panovník a nezávislá republika jako suverénní stát. Toto právo nemají osoby od panovníka nebo státu odlišné, protože postrádají tuto pravomoc. Ovšem s Vitoriou se shoduje v tom, že je-li to nezbytné, může vládce propůjčit právo vyhlásit válku takové osobě, která je mu podřízena. Stát může zaútočit na druhý stát za předpokladu, že osoba podléhající moci státu spáchá bezpráví vůči tomuto druhému státu, oznámí mu, aby on sám potrestal tohoto svého občana a pokud tento stát sám nepřistoupí k trestu a vymáhání náhrady škodu vůči němu, tak poškozený stát může zaútočit.⁸⁰ Bude se tak jednat o válku obrannou jako odpověď na jednání jednotlivce, který se dopustil bezpráví vůči poškozenému státu. Je to podle mého názoru poněkud problematické, protože jestliže stát nesplní svou povinnost potrestat tuto osobu, které propůjčil pravomoc vyhlásit válku, a ona se poté dopustí bezpráví vůči druhé straně, ohrozí tak celý stát, který bude napaden a to z oprávněného důvodu jako odpověď na učiněné příkoří. Druhou podmínkou pro spravedlivou válku je podle Luise Moliny existence bezpráví. Zde se Molina odvolává na výše zmíněného Vitoriu a to konkrétně na požadavek, aby bezpráví bylo něco, čím se snažíme

⁷⁹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 172.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 174.

klást překážky, odškodnit a pomstít se. Tvrdí, že stačí nezaviněné bezprávi.⁸¹ Třetí podmínkou je, aby válka byla uskutečňována s náležitým úmyslem. Tím má na mysli to, že je nutné, aby důvodem války nebyla nenávist k nepřátelům, nýbrž přání veřejného zájmu znovu získat to, co jim náleží a co jim nepřáteli bylo odebráno nebo pomstít příkoří, kterého se nepřátelé vůči nim dopustili. Ovšem nenávist k nepřátelům jako důvod války zakládá vinnu válčící strany.⁸²

Tady je zřejmé, že stejně jako Francisco de Vitoria považuje Luis Molina za jediný důvod ospravedlňující válku odčinit příkoří a získat zpět statky, které byly straně odejmuty. Tedy důvod války jako odpověď na jinou válku, tj. jejich pojetí spravedlivé války je pojetím války jako obranné. Stejně tak lze dovést, že Molina válku vedenou proti původnímu obyvatelstvu považuje za spravedlivou.

6.5. Spravedlivá válka v pojetí Francisca Suáreze

Francisco Suárez byl dalším učencem, který se ve svých dílech věnoval pojetí spravedlivé války. Žil v letech 1548-1617 a je považován za nejvýznamnějšího a nejdůležitějšího pokračovatele Vitorii. Nejvýznamnější dílo, resp. traktát, ve kterém se věnoval teorii o válce, nese název *Disputatio XIII. De Bello*. Podle Suáreze válka není institucí přirozeného práva, nýbrž je uskutečňována v rámci *ius de gentes* (práva národů). Přičemž právem mezi národy se rozumí právo společné všem národům, určené všemi, které se může vyloučit pouze jednomyslným souhlasem národů, které ho na základě obyčeje vytvořily. Za válku považuje všechny násilné činy, aniž by přitom rozlišoval samotnou válku a jen prostý boj. Jako i výše uvedení učenci stanovuje tři podmínky pro vedení spravedlivé války. Tvrdí, že musí být vyhlášena k tomu oprávněnou autoritou, dále k ní musí existovat spravedlivý důvod, mírnost a vhodný způsob ve vztahu k nepříteli, a stejně tak ve válce i v míru.⁸³

Jako i výše uvedení, také Francisco Suárez definoval podmínky nutné pro označení války jako války spravedlivé. Ovšem v jedné věci přináší něco nového a to v pojetí oprávněné autority vyhlásit válku. Opět jak jsme viděli i u všech ostatních teoretiků, tak i Suárez

⁸¹ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 176.

⁸² *Ibidem*, s. 177.

⁸³ *Ibidem*, s. 182.

vyžadoval existenci oprávněné autority pro vyhlášení války. Tvrdí, že takovou autoritou je svrchovaný vládce, který svou moc odvozuje od přirozeného práva. Jestliže válku nevyhlásí tato oprávněná autorita, je to v rozporu s tzv. lidumilností, ale také v rozporu s právem a to i přesto, že je zde spravedlivý důvod. Taková je i válka vyhlášená panovníkem přes zákaz papeže. Jestliže vládce, který podléhá moci jiné autority (má na mysli papeže), vyhlásí válku, spáchá tak přečin uchvácení výsostného úřadu. Pouze tedy svrchovaný vládce nepodřízený ničí moci, může vyhlásit válku.⁸⁴

Samozřejmě jsem nevyčerpala všechna jména, která se problematikou spravedlivé války zabývala. Snažila jsem se vybrat ty nejvýznamnější. Mým cílem bylo u každého představitele v jeho pojetí vybrat a vyzdvihnout to nejpodstatnější a osvětlit tak, v čem byla teoretiky té doby viděna podstata spravedlivé války, resp. spravedlivé války vůči obyvatelům nových území.

Podle mého názoru vůbec pojetí spravedlivé války ani jednoho v této kapitole uvedených učenců nemohlo být aplikována na conquistu Nového světa. Pojetí spravedlivé války vedené vůči domorodému obyvatelstvu, které se jen bránilo útoku Španělů nelze přece pokládat za spravedlivý důvod k vedení války. Spravedlivá mohla tak být pouze válka vedená Indiány, kteří odpovídali útokem na útok conquistadorů, pouze jako válka obranná. Nikoli tedy nemůže být chápán útok Španělů jako oprávněný z hlediska podmínek spravedlivé války. Každý z učenců vyjmenovává jako jednu z jejich podmínek autoritu oprávněnou válku vyhlásit, resp. vést ji – tedy panovník Španělska v tomto případě. Ano, souhlasím, že panovník je autoritou oprávněnou vyhlásit válku, ale určitě ne v tomto případě. Copak Španělsko mělo svůj spravedlivý důvod proč napadnout Nový svět, zaútočit na domorodé obyvatelstvo, které si žilo „v poklidu“ odtrženo od známého světa? Všichni učenci také jako jeden z důvodů zmiňují spravedlivý důvod jako odplatu za způsobené příkoří druhou stranou. Jaké příkoří tedy způsobili domorodci Španělům? Že vypálili jejich vesnice, bránili se proti jejich nadvládě a katolickému diktátu? Činili by tak Indiáni, kdyby Španělé přišli pouze na návštěvu a pak pokojně odpluly do svého Španělska? Indiáni byli jediní, kdo měli důvod vést spravedlivou válku. Španěly nejde pokládat za nic jiného než za agresory, kteří vraždili, plenili a vykořisťovali Indiány.

⁸⁴ CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 183.

Toto výstižně vyjadřuje největší obhájce Indiánů dominikánský mnich Bartolomé de Las Casas, když tvrdí: „*A kdyby do soudného dne Indijci proti Španělům bojovali, bylo by právo na jejich straně, neboť nikdy Španělům k válce příčiny nezavdali.*“⁸⁵

Všichni výše uvedení učenci měli vesměs shodné pojetí spravedlivé války. Taková válka musela být zahájena z oprávněných důvodů, vyhlášena oprávněnou autoritou a vedena v jakýchsi mezích. Za nejzajímavější pojetí spravedlivé války považují pojetí Francisca de Vitorii, který mimo jiné tvrdí, že válka nesmí být vedena za účelem vyhlazení nepřítele. Je zřejmé, že Španělé ani neměli v úmyslu vyhladit Indiány a zabrat tak nová území bez původních obyvatel, kteří pro ně představovali velmi levnou pracovní sílu, což vidíme například v již předtím zmíněných institutech encomiendy nebo práce v dolech. Jejich cílem bylo zbudovat křesťanský Nový svět, ze kterého budou mít užitek nejenom jeho samotní španělští obyvatelé, ale také metropole – Madrid a celé pevninské Španělsko, pro které se Nový svět stal zdrojem velkých příjmů za malé výdaje.

⁸⁵ LAS CASAS, Bartolomé. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Praha: Lidová demokracie, 1954, s. 11.

7. Zhodnocení použité literatury

Ve své práci jsem nejvíce čerpala z monografie mexického autora Oscara Cruz Barneyho *Historia del derecho en México*, která je podle mého názoru skvěle a pochopitelně napsaná, autor se zaměřuje na snahy španělských vládců legitimizovat svou moc v Indiích prostřednictvím papežských bul, zabývá indiánskými polemikami a také spravedlivou válkou, která k otázce ospravedlňování dobytí Nového světa bezesporu neodmyslitelně patří. Velmi stručně se také věnuje encomiendě, která si myslím, že by stála za větší zmínku. Tento mexický autor události a jednotlivé kroky popisuje, než je sám hodnotí. K indiánské otázce se vyjadřuje velmi stručně a také nevyjadřuje svůj postoj a své názory. Cílem jeho práce není hodnotit a vyjadřovat své názory na tuto problematiku a tak ovlivňovat čtenáře. Nechává potencionálním čtenářům dostatečným prostor, aby si sami po jím vylíčených skutečnostech udělali na conquistu Nového světa vlastní názor, což si myslím, že je také v určitém smyslu velikým přínosem. Zato americký autor Hanke Lewis se na problematiku conquisty Nového světa Španěly dívá z pohledu jednak pozorovatele událostí, které nejen popisuje, ale také vyjadřuje své názory. To lze například vidět v jeho názoru na Bartolomého de Las Casase, když o něm tvrdí, že byl přehnaným obhájcem Indiánů, který svou obhajobu zavedl až do extrému. Jeho text do jisté míry subjektivně napsaný, ač se snaží ukázat jak hrůzy conquisty, tak objektivně popsat události. Jak jsem ale již uvedla, zásadní rozdíl mezi pojetími obou autorů je v tom, že Mexičan Cruz Barney spíše popisuje události, a jeho text tak působí objektivněji, zatímco Lewis Hanke více hodnotí, a vnáší tak do práce více subjektivity.

Závěr

Cílem mé diplomové práce s názvem *Legitimita conquisty Nového světa* bylo seznámit její potenciální čtenáře s právními aspekty dobývání Nového světa Španěly, tj. objasnit na jakých základech Španělé stavěli své právo dobýt a následně si uzurpovat jimi objevené území. Mým cílem bylo ukázat nelegitimitu conquisty Nového světa Španěly. Protože jak by mohlo být něco takového označováno za legitimní?? Samotné toto označení je v rozporu s obsahem termínu legitimita, která předpokládá uznání státní moci obyvatelstvem a jak jsme v této práci mohli vidět, k žádnému uznání ze strany původních obyvatel nedošlo.

Zabývala jsem se také ospravedlňováním evangelizací v počáteční fázi španělské intervence v Novém světě Katolickými králi, kteří oprávněnost jeho dobývání stavěli na papežských donačních bulách, které ale v pojetí legitimacy jako základu pro uzurpaci Nového světa neobstojí. Ač papež měl pravomoc tyto buly ve prospěch španělských vládců vydat, jak vyplývalo z teorie teokracie, nad původním obyvatelstvem papež pravomoc neměl a tudíž ani buly. Ve své práci jsem se také věnovala polemikami a kritikou španělského postupu. Existovaly převážně názory, že Španělé byli oprávněnými vládci Indií, což doboví vzdělanci především zakládali na papežské donaci a také na teorii o přirozeném otroctví. Všichni tito zastánci conquisty byli ale Španělé, kteří se snažili ospravedlnit počínání vlastního národa.

Je zřejmé hlavním cílem celé conquisty jak jsem již několikrát ve své práci zmínila, byla evangelizace a honba za majetkem, nikoliv ochrana domorodců před náboženstvími založenými na lidských obětech, což Španělé jako jeden z důvodů pro ospravedlňování conquisty uváděli. Sám španělský král sám mnohdy ani nevěděl, jaké hrůzy conquistadoři páchají pro své vlastní obohacení. Jeho svědomí bylo utištěno již zmíněným *requierimientem*, které mělo sloužit také jako základ legitimacy conquisty. Indiány ale tento složitý text nebyl pochopen, tudíž jejich nereagování nemohlo být vykládáno jako souhlas s jejich podrobováním, pokřesťanšťováním a zabíráním území. Lze zde aplikovat obecně platnou zásadu *mlčení neznamená souhlas*.

Ač zde byly snahy dvora i papeže chránit Indiány před samotnými conquistadory, jak jsme viděli například na dokumentech v části 4.3, realita byla poněkud jiná. Král byl od Nového světa přes moře daleko, jeho moc vykonávali místokrálové, kteří ale do Nového světa také mířili za určitými cíly, nejenom s cíly evangelizačními. Po zvážení všech skutečností

docházím k závěru, že conquista Nového světa legitimní rozhodně nebyla. A to z následujících důvodů:

Nelze hovořit o legitimitě conquisty z důvodu neuznání moci španělského vládce původním obyvatelstvem, což je předpokladem legitimacy. Domorodé obyvatelstvo však nadvládu španělské koruny neuznalo. Taktéž z důvodu absence nutného předpokladu pro legitimitu conquisty a nastolení vlády španělské Koruny, nelze conquistu a následnou nadvládu považovat za legitimní.

Dalším důvodem proč conquista Nového světa nebyla oprávněná, bylo to, že Nový svět nebyl *res nullis*, jak tvrdí i ve svém nelegitimním důvodu conquisty „*právo objevu a okupace*“ Francisco de Vitoria. Svrchovanost svých zřízení (imperii) vykonával každý kmen na svém území, které obýval. Každé zřízení mělo své obyvatele, kteří měli svého vládce, kteří vykonávali svrchovanou moc nad určitým územím a vůči obyvatelům, kteří je jako vládce respektovali. Tudíž nelze Nový svět označit za *res nullius* a tím tak odvozovat právo na jeho okupaci. Nelze tedy hovořit o tomto území Nového světa jako o „věci ničí“, ale o území, které bylo ovládáno různými kmeny nejednotného náboženství, které měly své vlastní respektované představitele. Pokud by na těchto územích nebyl nikdo, byly by to prázdné ostrovy v moři, pak by právo Španělů zabrat tyto ostrůvky, činit si na ně nárok a usazovat zde svoje obyvatele, bylo oprávněné a to právě z důvodu věci ničí. Tento případ ale nelze pod tento pojem subsumovat.

Tzv. spravedlivá válka vedená proti Indiánům vůbec spravedlivá nebyla. Jaký by byl v tomto případě spravedlivý důvod? Španělům Indiáni nezavdali jedinou oprávněnou příčinu vést proti nim válku. Bránili se, ale útoku Španělů na jejich zemi a majetek. Jediná spravedlivá válka tak byla válka domorodců proti Španělům. A i kdyby byly splněny všechny ostatní předpoklady v pojetí španělských teoretiků, jeden by naplněn nebyl – a to oprávněný důvod, což by mělo za následek, že by celá válka oprávněná nebyla, jako tomu podle mého názoru bylo zde, protože Španělsko žádný oprávněný důvod k válce nemělo.

Španělé sice odvozovali právo papeže na darování Nového světa Katolickým králům a jejich potomkům od teorie teokracie, ale byla tato teorie známá všem zúčastněným? Věděli vůbec Indiáni o existenci jediného Boha? Ztotožňovali se s touto teorií? Jak je zřejmé, o katolickém Bohu nikdy dříve neslyšeli. S výše uvedeným důvodem úzce souvisí donace papežem. Uznávali copak Indiáni papeže jako představitele Boha? Nikoliv. Indiáni měli jiného Boha resp. bohy než katolíci, měli jiné vládce a autority než Španělé, neznaly jiný svět

než ten svůj „malý svět“ a nevěděli jak reagovat na příchod bílých mužů. Tím pádem proč by měl papež jako přímý představitel tohoto katolického „španělského“ Boha rozhodovat a zabírat území lidem, kteří autoritu takového boha neuznávají. Docházím tedy k závěru, že papež se svými donační bulami neměl nad Indiány pravomoc. Papežské výnosy, které přikly území katolickým Španělům, vůči indiánským civilizacím platné být nemohly. Představitel „jediného boha“ – papež daroval věřícím v tohoto „jediného boha“ území Nového světa, které už někomu patřilo, a to pohanům. Nedošlo k dobrovolné volbě původních obyvatel. Indiáni si dobrovolně, bez nátlaku, zastrašování a lsti nezvolili vazalství španělskému vládci. Původní obyvatelstvo Španělům vzdorovalo, což nelze vykládat jinak než nesouhlas s podrobením a snahou zachovat si svou svobodu a vládu nad svými záležitostmi a tak i neuznání nadvlády španělských vládců, což zakládá samotnou nelegitimitu.

Obecně otázka ospravedlnování činů náboženstvím je velice sporná. Kolikrát v dějinách před i po objevení Ameriky, věřící jednoho náboženství tvrdili, že je třeba ho šířit a že jen toto náboženství je jediné správné. Je to ale pouze přesvědčení věřících jednoho náboženství, které ti, proti nimž jsou tyto války vedeny, neuznávají. Šíření náboženství jako důvod by měl být důvodem pro válku nepřijatelným. Co tato více jak pět set let stará otázka může přinést? Snad poučení se z minulosti a myslím, že právě činy conquistů Nového světa mohou sloužit jako odstrašující příklad, jako příklad něčeho, co by mělo být nepřijatelné. Je zde vidět jak Španělsko rychle tyto země získalo, tak rychle o ně i přišlo. Španělsko díky Novému světu sice získalo v šestnáctém století postavení velmoci, avšak v polovině devatenáctého století po ztrátě Nového světa byl již jeho zřejmý pád jen stvrzen. Latinská Amerika získala nezávislost, ale stopy koloniální epochy a španělské nadvlády v ní dozajista zůstanou patrné navždy.

ZDROJE

Literatura:

- BALÍK, Stanislav. Juan Ginés de Sepúlveda versus Bartolomé de Las Casas – střet argumentace „populistické“ a přirozenoprávní. In *Polemiky a spory v právní vědě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 95-99.
- BATAILLON, Marcel, SAINT LU, Andre. *El padre de las Casas y la defensa de los indios*. Madrid: Globus, 1994. 254 s.
- BARTEČEK, Ivo, KUNC, Jiří. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 112 s.
- CRUZ BARNEY, Oscar. *Historia del derecho en México*. México: Oxford University Press, 2006, s. 137-219.
- CHALUPA, Jiří. *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1997. 89 s.
- HANKE, Lewis. *La lucha por la justicia en la conquista de América*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1949, s. 14-120 .
- KUNC, Jiří. *Kapitoly z dějin Latinské Ameriky*. Ostrava: Repronis, 1994. 120 s. .
- LAS CASAS, Bartolomé. *O zemí indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručněji*. Praha: Lidová demokracie, 1954. 252 s.
- LAVIANA CUETOS, María Luisa. *La América española, 1492-1898*. Madrid: S. L. Historia 16, Temas de Hoy S. A., 1996. 146 s.
- WITTMAN, Tibor. *Historia de América Latina*. Budapešť: Imprenta Athenaeum, 1980. 564s.

Internetové zdroje:

- BERNAT, Gabriel. *Website de Gabriel Bernat* [online]. 2002 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.gabrielbernat.es>>.
- GIL, Fernando, CORLETO, Ricardo. *Documentos para el estudio de la Historia de la Iglesia en América Latina* [online]. 2003 [cit. 2011-03-24]. Dostupné z WWW: <http://webs.advance.com.ar/pfernando/DocsIglLA/Paulo3_sublimis.htm>.
- GURZIZ SINGH GILL, D. *Panamá, 500 años de Historia* [online]. 2001 [cit. 2011-03-11]. Dostupné z WWW: <<http://panamahistoria.tripod.com/leyes.htm>>.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na ospravedlňování a podlomování legitimacy conquisty Nového světa. Ukazuje, na jakých základech bylo stavěno právo Španělska na tato území, zaměřuje se také na postavení domorodého obyvatelstva a polemik, které se ohledně této otázky vedly. Ukazuje oba úhly pohledu, tj. proč bylo uvažováno, že dobývání a podrobování si původního obyvatelstva je oprávněné, ale také proč oprávněné být nemělo. Zabývá se také pojetím spravedlivé války. Část práce je také věnována roli španělské koruny při dobývání, právním prostředkům conquisty, ale také dokumentům upravujícím postavení domorodého obyvatelstva. Úvodní část práce je věnována také krokům conquisty, což je nutné pro seznámení čtenářů s historickým kontextem. Při zpracování práce bylo použito zdrojů převážně cizojazyčných, včetně zdrojů internetových.

ANNOTATION

This graduation thesis is focused on justification and the sap of legitimacy of the conquest of the New world. It shows, on which elements was the right of Spain to this territories based. It is also focused on the situation of the natives and the polemics which are occupied by this questions. It shows two points of view: why the conquest should be justified and why not. Other aim of this thesis is the conception of the rightful war. One part of the thesis is dedicated to role of the spanish crown during the conquest, legal remedies of the conquest, and also to the documents which were controlling the situation of the natives. The introduction is dedicated to all steps of the conquest, which is necessary to familiarization with the historical context. The major part of the materials I used during the elaboration of this thesis is foreign-language, including the web-based materials.

KLÍČOVÁ SLOVA

Legitimita, conquista, Nový svět, Španělsko, Španělé, původní obyvatelstvo, spravedlivá válka, papežská bula

KEYWORDS

Legitimacy, conquest, the New world, Spain, the Spanish, Indians, the natives, justified war, bull